

1960'larda Kürdistan Özgürlük Mücadelesi ve Anti-Sömürgeci Gramerin Oluřumu

Adnan Çelik¹

*Lo Danyalê Sor, pêşmêrê xortan
Li welatê min, axa Kurdistan
Ana hê şev e
Lê bele rokî ew ê roja zer, ew ê roja sor
Sere xwe derxe ji nava Sîpan
Sîpanê Xelat, xelata welat
Ew ê zinar, lat şewqa roja me bide roava, bîne ji rojhilat
Danyalê Sor ji te re selam,
Ta bi Kurdistan, ta bi Byaфра, heta Vyet-Nam...²*

Roj-Azad, 1968, Paris

Üç Dünya – Dört Parça

İkinci Dünya Savaşı sonrasında iki eksen temelinde hızla gelişen Soğuk Savaş ve Birinci Dünya'nın sömürgelerinde yükselen anti-sömürgeci, anti-emperyalist ve ulusal kurtuluşçu dalga sonrası ortaya çıkan "Üçüncü Dünya" ile birlikte, 1950'li ve 1960'lı yıllar boyunca "Üç Dünya" temelinde konumlanan

1 - Sciences Po Lille

2 - Bakur Kürtlerinden Roj-Azad isimli bir şairin, 1968 Mayısında Paris'teki öğrenci hareketinin liderlerinden meşhur Daniel Cohn-Bendit ya da nam-ı diğer Kızıl Dany ("Dany le rouge") için yazdığı Danyelê Sor (Kızıl Danyel) isimli şiirinden bir pasaj.

yeni bir uluslararası güç konfigürasyonu geliştirdi. Birinci Dünya'yı kapitalist ekonomi ve liberal demokrasiyi esas alan ABD ve Batı Avrupa ülkeleri; İkinci Dünya'yı sosyalist ekonomiye dayalı Sovyetler Birliği öncülüğündeki sosyalist/komünist ülkeler; Üçüncü Dünya'yı ise büyük çoğunluğu sömürgeci prangalarından yeni kurtulmuş ve kendi ulusal kurtuluş mücadelelerini başarıyla nihayete erdirmiş olan ve Soğuk Savaş bağlamında ortaya çıkan ikili kamplaşmanın sınırlarına rıza göstermemiş, kendi gündemleri ve öncelikleri ile konumlanan Asya, Afrika ve Latin Amerika kıtalarındaki ülkelerin büyük bir çoğunluğu oluşturuyordu.³

1920'de imzalanan Sevr Antlaşması ile kaderleri Birinci Dünya ülkeleri eliyle ve 1946'da Mahabad'da İkinci Dünya'nın stratejik öncelikleri nedeniyle ellerinden alınan Kürtler için 1960'lar Üçüncü Dünya'nın yükselen sömürge karşıtı ve ulusal kurtuluş mücadele dalgasına dahil olmak, buna eşlik etmek ile geçti. Fakat güç dengeleri ve siyasal konfigürasyon aynı anda Birinci ve İkinci Dünya ülkelerini de ciddi biçimde hesaba katmayı gerektiriyordu. Zira her ne kadar mücadelenin azmi ve sembolik gücü Üçüncü Dünya'nın Kuzey Yıldızı'nda görülse de karar verecek merciler hala bu iki dünyanın aktörleriydi. Kürdistan'ı kendi yapay ulus-devlet sınırları içerisinde bölüşen ulus-devletlerden Türkiye, NATO üyeliği ile ilk gündenden beri Birinci Dünya'nın yanında; İran, Birinci ve İkinci Dünya'nın dışsal etkilerine açık bir halde olsa bile, toplumsal muhalefet gücünü Üçüncü Dünya'nın emperyalizm karşıtı kültürel bağımsızlık damarından alan bir yerde; Irak ve Suriye ise büyük oranda İkinci Dünya'nın öncüsü Sovyetler Birliği ve Üçüncü Dünya'nın öncü aktörlerinden Mısır'ın bağımsız ve sosyalist Arap ulus tahayyülüne yaslanan ve zamanla Baas rejimine evrilen bir yerde konumlanmaktaydı.

Üç Dünya arasında dört parçaya bölünen Kürdistan'daki direniş hareketleri de böylesi zorlu bir denge içerisinde yol almaya çalışan bir konum içindeydi. Reel-politik gündemini Birinci Dünya ile İkinci Dünya arasındaki çelişkiye, kurtuluş teolojisini Üçüncü Dünya'nın gelecek ufkuna bağlayan Kürt ulusal hareketleri, 1950'lerin başından 1980'lerin başına kadarki sürede bu üç dünya arasında mekik dokuyacak ve kendi kurtuluş özelemlerine derman arayacaktı. Birinci Dünya'ya dair umutları 1955'teki Bağdat Paketi ve 1975'teki Cezayir Anlaşması ile ulus-devletler altında kalan Kürtlerin; İkinci Dünya'ya dair sempatileri birçok defa büyük hayal kırıklıkları yaşamalarına rağmen Berlin Duvarı'nın yıkılışına ve hatta SSCB'nin dağılışına kadar sürdü. 1970'lerde özellikle Kuzey Kürdistan'da yükselen Kürt politik hareketlerinin neredeyse büyük bir çoğunluğu yüzünü İkinci Dünya'nın SSCB liderliğindeki Ekim Devrimi mirasına dönmüştü.

3 - Bkz. Vijay Prashad, *The Darker Nations: A People's History of the Third World* (New York: The New Press, 2008).

Kürtlerin Üçüncü Dünya'ya dair hayalleri ise çok daha kısa sürecekti. 1955'teki Bandung Konferansı ile başlayan süreç 1970'lerin başına gelindiğinde büyük bir durulmaya ve krize girmişti. Fakat Cezayir, Mozambik, Vietnam ve başta Küba olmak üzere Latin Amerika'daki birçok ülkede gerçekleşen anti-sömürgeci ve ulusal kurtuluşçu devrimler Kürt hareketlerinin en temel ilham kaynaklarından birisi olmaya devam etti. Özellikle Latin Amerika'daki gerilla mücadelesi ve Çin'deki Maocu devrim 1970'lerde bile Kürtlerin sömürge Kürdistan'ı özgürleştirme programlarının temel referansları arasındaydı.

Bu yazının amacı Kürtlerin bireysel veya kolektif hareketler temelinde 1950 ve 1960'lar süresince ortaya koyduğu küçük, parçalı ve grameri dağınık anti-kolonyal söylem ve tahayyüllerinin; Birinci, İkinci ve Üçüncü Dünya'lardaki birey ve hareketlerle olan etkileşimi ile ilgili genel bir haritalama yapmak. Bütün bu deneyimlerin neden tamamen verili Kürt tarih yazımının dışında kaldığının tartışmasını ise başka bir yazıya bırakıyorum. Sciences Po Lille'deki doktora sonrası araştırmam kapsamında Paris, Lozan, Berne, Amsterdam, Berlin, Hewler ve İstanbul'daki arşiv çalışmaları ve bireysel görüşmelere dayanan verilerden hareketle oluşturmaya çalıştığım bu haritalamanın henüz çok başlangıç seviyesinde olduğunu, bu yazının da eldeki arşivin hızla taranması ile ortaya çıkan ilk çıktı olarak düşünülmesi gerektiğini not etmek istiyorum. İlerleyen aylarda, bu yazıdaki tematikleri daha da derinleştirme imkânı buldukça bağlamın ve analitik çerçevenin de genişebileceğinin altını çizmek isterim.

Makale üç ana başlıktan oluşuyor. Her bölümde sırasıyla Birinci, İkinci ve Üçüncü Dünya'lara ve bu Dünyalar'ın özellikle 1950 ve 60'lar boyunca Kürt mücadelesi ile olan ilişki ve etkileşimlerine odaklanıyorum. Ana konumuza geçmeden önce son bir hatırlatma: 1960'lar boyunca Birinci, İkinci ve Üçüncü Dünya'da Kürdistan etrafında yürütülen dayanışma ve aktivizmlerin makro çerçevesi Türkiye, İran, Irak, Suriye ve SSCB'deki Kürtlerin bölünmüş coğrafyaları ile ilgili olsa da ana odak 1961'de Güney Kürdistan'da General Mustafa Barzani önderliğinde başlatılan Kürt direnişidir. Bütün aktivizmlerin esas odağı bu mücadeleye destek olup, bu temel doğrultusunda da sömürge Kürdistan'ın tarihsel hakikatini dünya kamuoyuna duyurmaktır.

Birinci Dünya: "Hukuk ve Dayanışma"

Birinci Dünya ya da daha çok "Batı" olarak bilinen ve Soğuk Savaş'ın etkili rekabetini yürütecek olan blok, başta ABD ve Batı Avrupa devletleri olmak üzere piyasa kapitalizmine bağlanmış ve 1949'da kurulan NATO'yu kuran devletlerden oluşuyordu. Birinci Dünya'nın egemenleri bir yandan İkinci

Dünya’da sınanan sosyalizm deneyimini başarısızlığa uğratmak öte yandan da 1955’deki Bandung Konferansı ile ortaya çıkan Üçüncü Dünya’daki anti-sömürgeci devrimleri dejenere ederek kurulan bu yeni devletleri kendine bağımlı hale getirmek için yoğun bir mesai yaparken; bu dünyada yaşayan ve hem kendi ülkelerindeki eşitsizliklerle mücadele eden hem de İkinci ve Üçüncü dünyalardaki direnişlerle dayanışan bir damar da vardı. Özellikle Batı Avrupa ülkelerindeki sol örgütlenmelerin bir kısmı yüzünü İkinci ve Üçüncü Dünya’lardaki mücadelelere dönmüştü. Komünist Partiler içerisinde mücadele edenler daha çok İkinci Dünya’nın liderliğini yapan Sovyetler Birliği’ne angajeyken, başta Çin’e olan sempatisiyle Maocular olmak üzere Üçüncü Dünya’daki anti-sömürgeci ve ulusal kurtuluşçu hareketleri destekleyen birçok örgüt ve militan da vardı. Endonezya’dan Cezayir’e, Vietnam’dan Küba’ya, Kürdistan’dan Biafra’ya uzanan Üçüncü Dünya hattında dayanışmacı temelde konumlanan çok ciddi bir İkinci Dünya desteği vardı. Her ne kadar İkinci Dünya’nın entelektüelleri büyük oranda Cezayir ve Vietnam’a odaklansalar da (örneğin Jean Paul Sartre ve Bertrand Russel); kendilerini bu Üçüncü Dünya’nın mücadelesi içerisinde konumlandırma arzusu taşıyan Kürdistan gibi örneklerde, dayanışma daha kısıtlı ve daha çok Maocu veya anti-sömürgeci militanlar üzerinden gerçekleşmekteydi.

Birinci Dünya’dan özellikle kendi ulusal kurtuluş mücadelelerini anti-sömürgeci ve anti-emperyalist temelde veren uluslara destek veren bir diğer önemli kategori ise Batı Avrupa ulus-devlet inşalarında görmezden gelinmiş ve siyasal bir statüden mahrum bırakılmış ulusların yurtsever militanlarından oluşmaktaydı. İrlanda, Bröton, Bask, Katalan gibi statüsüz azınlıkların üyeleri bir yandan kendi bağımsızlık mücadelelerini yürütüyor bir yandan da Üçüncü Dünya’nın ezilen uluslarının (özellikle de kendileri gibi egemen bir ulus-devlet içinde baskılanmış ulusların) mücadelelerine destek veriyorlardı. İlerleyen sayfalarda göreceğimiz üzere Kürtlerin mücadelesine en yoğun destek bu gruptan gelecektir.

Birinci Dünya içinde Kürtlerin mücadelesine en büyük ilgi Paris’te yoğunlaşmış durumdaydı. Bunda hem Paris’in genel olarak Üçüncü Dünya devrimlerini destekleyen yoğun bir militantizmin merkezi konumunda olması, hem de 1947’den beri Yaşayan Şark Dilleri Ulusal Okulu’nun Kürtçe kürsüsünde çalışan Kamuran Bedirxan’ın etkisi belirleyiciydi. Zira Kamuran Bedirxan 1961’den beri aynı zamanda Güney Kürdistan’daki Kürt direnişinin de sözcülüğünü yürütmekteydi. Yine Paris dışında, Batı ve Güney Avrupa’nın birçok ülkesinde Avrupa Kürt Talebeleri Cemiyeti etrafında örgütlenmiş olan Kürt öğrenci hareketi de Birinci Dünya ile kurulan dayanışma ağlarının oluşturulmasında merkezi konumdaydı.

“Üçüncü Dünya Yurttaşı” Henri Curiel ve Kamuran Bedirxan

1914’te Kahire’de doğan İtalyan kökenli bir Yahudi aileden gelen Henri Curiel benzerine ender rastlanan bir enternasyonalist militandı. 1940’ların önde gelen Marksist örgütlerinden Mısır Ulusal Kurtuluş Hareketi’nin kurucusu olan Curiel, Mısır’daki faaliyetlerinden dolayı 1950’de Kral Faruk hükümeti tarafından sınır dışı edildi.⁴ Kısa bir süre İtalya’da kaldıktan sonra Fransa’ya geçen Curiel, 1957’den itibaren Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) için aktif bir şekilde çalışmaya başladı. 1960’da eşi Rosette Curiel ve her ikisi de Mısırlı Yahudi olan Joyce Blau ve Didar Fawzi Rossano ile birlikte Fransız Anti-kolonyalist Hareketi’ni kurdular ve bağımsız Cezayir için mücadele yürüttüler. Fransız sömürgeciliğine karşı Cezayir halkının yanında duran Henri Curiel, 20 Ekim 1960’da tutuklandı ve Paris’in güneyindeki Fresnes hapisanesinde 18 ay tutuklu kaldı. Hapisten çıktıktan hemen sonra 1962’de, çoğu Fransız olmak üzere farklı mücadele geçmişli ve duyarlılıklardan gelen (Protestan papazlar, sendikacılar, Katolik rahipler, Komünist Parti’nin üyeleri vb.) birkaç düzine eylemci ile birlikte *Solidarité* (Dayanışma) örgütünü kurdu.⁵

Solidarité, Üçüncü Dünya’nın demokratik muhalefet hareketlerini destekleyen bir örgüttü. Güney Afrika’daki Afrika Ulusal Kongresi, Kamerun Halkları Birliği (UPC) gibi bağımsızlık hareketlerinin yanı sıra Avrupa’daki Franco İspanya’sı, Salazarcı Portekiz ve Yunanistan’daki Albaylar Diktatörlüğü’ne karşı mücadele yürüten hareketleri de destekliyordu. *Solidarité*, Üçüncü Dünya’daki hareketleri politik olarak yönlendirmekten ziyade onları lojistik ve örgütlenme açısından desteklemek ve güçlendirmek amacıyla mücadele yürütüyordu. Broşürleri hafif ekipmanla basmak, sahte belge üretmek, şifreli haberleşme tekniklerini, tıbbi bakım ve ilk yardımı, silah taşıma ve patlayıcı kullanmayı öğretme gibi konularda ciddi destek sağlıyorlardı.⁶

Kamuran Bedirxan, 1930’lu yıllarda Suriye’de tanıştığı ve yakın dost olduğu Fransız asker ve Kürdolog Roger Lescot aracılığıyla 1947 sonbaharında Paris’e yerleşti ve 1970 yılına kadar Yaşayan Doğu Dilleri Ulusal Okulu’nda ders vermeye devam etti. *Solidarité* örgütünün çalışmalarından haberdar olan Kamuran Bedirxan 1960 yılının başında Henri Curiel ile iletişime geçmiş ve medya, sivil toplum ve siyasetçiler arasında Kürdistan üzerine yazdığı bilgilendirme metinlerini dağıtmasını ve Güney Kürdistan’daki mücadeleyi desteklemesini istemişti. Üçüncü Dünya’nın ezilen halklarına destek amacıyla kurulan *Solidarité*’nin lideri Curiel, çok kısa bir sürede Kamuran Bedirxan’ı Fransa’nın birçok ünlü gazetecisi ile tanıştırtarak Irak’ta Mustafa

4 - Gilles Perrault, ‘Henri Curiel, Citoyen Du Tiers-Monde’, Le Monde Diplomatique, April 1998, 24.

5 - Gilles Perrault, Un Homme à Part (Paris: Fayard, 2006).

6 - Perrault, ‘Henri Curiel, Citoyen Du Tiers-Monde’, 25.

Barzani liderliğinde yürütülen Kürt ulusal mücadelesini Fransa medyasında duyurmasına vesile olmuştu.⁷

Kürdoloji alanının tanınmış isimlerinden ve uzun yıllardır Paris Kürt Enstitüsü'nün en kıymetli emektarlarından birisi olan Joyce Blau 1950'lerin sonunda Kamuran Bedirxan'ın da Kürt kürsüsünde çalıştığı Yaşayan Doğu Dilleri Ulusal Okulu'nda Arapça bölümünde okuyordu. Joyce Blau o dönemde aynı zamanda Henri Curiel'in öncülüğünü yaptığı Solidarité örgütünün de aktif militanıydı.⁸ Blau, Curiel'in görevlendirmesi doğrultusunda Kamuran Bedirxan ile tanışmış, hazırladığı metinlerin matbaada basılması ve dağıtılması konusunda Solidarité adına görev almıştı. Bu ilk temas zamanla onu Kamuran Bedirxan'dan Kürtçe dersleri almaya, onun rehberliğinde 1962'de Brüksel'de "Kürt meselesi: sosyolojik ve tarihsel bir deneme" başlıklı tezini savunmaya, 1965'de birlikte Kürtçe-Fransızca-İngilizce sözlüğünü yayınlamaya ve nihayet onun emekliliği sonrasında Kürdoloji kürsüsünün başına geçmeye kadar götürcekti.⁹

Henri Curiel solcu genç militanları da Kürt meselesi ile tanıştırmak hem aktivizm düzeyinde hem de yeni akademik bilgi olanaklarını çoğaltma yönünde cesaretlendirmişti. Örneğin Gérard Chaliand, Curiel'in cesaretlendirmesi ile Kamuran Bedirxan'la tanışan ve sonrasında Kürt mücadelesini günümüze kadar destekleyecek olan bu genç militanlardan birisiydi. Chaliand, bir yazısında bu tanıklığı şöyle anlatır: "Benim anti-sömürgeci duruşum o dönemde iyi biliniyordu. Cezayir savaşı dönemi ve Wassef (Henri Curiel'in kod ismi) bana Kürtlerin durumunun da sömürge bir tipte olduğunu ve onların temsilcilerinin (Kamuran Bedirxan) Kürt sorunu üzerine cesur bir giriş yazabilecek birilerini aradığını söyledi".¹⁰ Curiel'in ısrarıyla Kamuran Bedirxan ile Paris'teki evinde tanışan Chaliand, hızlıca Kürt meselesine angaje olacak ve Kürt meselesi üzerine yazdığı ilk makale taslağını 1960 yılında Kamuran Bedirxan'ın da katıldığı Avrupa'daki Kürt Öğrencileri Derneği'nin Doğu Berlin'de düzenlenen V. Kongresi'nde sunacak ve 1961'de de *Partisans* (Partizanlar) dergisinde yayımlayacaktı.¹¹

Kamuran Bedirxan, 1962-1963 yıllarında Irak'ta Mustafa Barzani liderliğinde yürütülen Kürt ulusal kurtuluş mücadelesinin Avrupa sorumlusuydu.

7 - Joyce Blau, 'Une perspective historique sur les études kurdes. Entretien avec Joyce Blau', European Journal of Turkish Studies. Social Sciences on Contemporary Turkey, no. 5 (31 December 2006), <http://journals.openedition.org/ejts/797>; Gérard Chaliand, 'Témoignage de Mes Liens Avec l'émir Kamuran Ali Bedir Khan', Études Kurdes, no. 3 (Hors série) (June 2019): 105-9.

8 - Bkz. Blau, 'Une perspective historique sur les études kurdes. Entretien avec Joyce Blau'; Jordi Tejel Gorgas, 'Étudiants « Émigrés » et Activisme En Europe : Le Cas de La KSSE (1958-1975)', in Joyce Blau l'éternelle Chez Les Kurdes, ed. Hamit Bozarslan and Clémence Scalbert-Yücel, Bibliothèque (Électronique) de l'IFEA (Istanbul: Institut français d'études anatoliennes, 2018), 43-61, <http://books.openedition.org/ifeagd/2211>.

9 - Joyce Blau, 'Le Gardien de La Flamme', Études Kurdes, no. 3 (Hors série) (June 2019): 71-82.

10 - Chaliand, 'Témoignage de Mes Liens Avec l'émir Kamuran Ali Bedir Khan', 106.

11 - Chaliand, 106.

Bağdat yönetiminin Bedirxan'a suikast amacıyla gönderdiği üç kişinin fark edilmesi üzerine Paris'teki evlerini hızlıca boşaltarak ona ve eşine Almanya'da güvenli bir yer bulan da yine "Üçüncü Dünya yurttaşı" ve devrimci militan Henri Curiel olacaktır. Fakat 1978, ikisinin de Paris'te hayata veda edeceği yıl oldu.¹²

Kamuran Bedirxan aracılığıyla Henri Curiel ile kurulan bağlantı ve sonrasında hem Fransız ana akım basınından gazeteciler ile hem de Joyce Blau ve Gérard Chaliand gibi genç militanlar ile geliştirilen ilişkiler 1960'lar boyunca Güney Kürdistan'daki devrim mücadelesine ciddi katkılar sağladı. Fakat Curiel'in Solidarité grubu üzerinden yürüttüğü çalışmaların kapsamına bakıldığında Kürt mücadelesine olan desteğin Cezayir veya başka yerlerdeki mücadelelere olan desteğe oranla çok kısıtlı kaldığı görülür. Bu noktada bir yandan Kürt mücadelesinin Cezayir veya başka yerlerdeki kadar "popüler" olmaması bir yandan da Kamuran Bedirxan'ın siyaseten muhafazakar ve anti-komünist, sınıfsal olarak da isminin başına "emir" sıfatını kullanmaktan asla vazgeçmeyecek denli aristokrat bir temsilde kalmayı sürdürmesi ve Kürt meselesinin çözümünü de anti sömürgeci veya anti-empyrialist bir çerçeveden ziyade Birleşmiş Milletler'in uluslararası hukuk çerçevesi içerisinde çözüme kavuşturmayı esas alan yaklaşımının etkili olduğunu söylemek mümkün.

Kürt Devrimi Dayanışma Komitesi (CSRK) / Komîtey Piştgirî Şorişî Kurdistan

"Kürt Devrimi Dayanışma Komitesi" (CSRK)¹³, 1963 yılında Paris'te, aynı yıl içerisinde Güney Kürdistan'ı ziyaret eden Jean-Pierre Viennot'un öncülüğünde, bir grup genç Fransız aydını tarafından kuruldu. "Komünist olmayan solda" yer alan Komite, Sorbonne ve Grandes Ecoles de France'dan bazı öğretim üyeleri tarafından da desteklenmekteydi.¹⁴ İlk üç yıl resmi kaydı olmadan çalışma yürüten CSRK, 7 Mart 1966'da resmi olarak kuruldu. Komite'nin resmi kuruluş tüzüğü'nün ikinci maddesinde belirtildiği üzere, komitenin genel amacı Kürt halkının mücadelesini maddi ve manevi olarak desteklemek ve bunun için de Kürt halkının meşru kültürel, ulusal ve demokratik hakları; Kürdistan'ın özerkliği ve kendi kaderini tayin etme mücadelesini duyurmaya

12 - Henri Curiel 1948'den itibaren onu rahatsız eden İsrail-Filistin çatışması sorunuyla da ilgilendi. İki halk arasındaki diyalogun mümkün olan tek çıkış yolu olduğuna inanıyordu. İsrail ve Filistin'den temsilcileri bir araya getirdiği bir dizi görüşmeyi organize etti. Yaser Arafat'a yakın olan Issam Sartouli ile görüşmesinin ardından Fransız basınında "terörist yardım ağlarının koruyucusu" olmakla suçlandı ve bu suçlamanın sonucu ölümcül oldu. 4 Mayıs 1978'de kimliği belirlenemeyen iki katil tarafından oturduğu binanın asansöründe vurularak katledildi. Failleri hala kesinleşmedi. Bkz. Perrault, Un Homme à Part.

13 - Comité de solidarité à la révolution kurde (CSRK)

14 - Ismet Chériff Vanly, Le Kurdistan Irakien: Entité Nationale. Étude de La Révolution de 1961 (Neuchâtel: Editions de la Baconnière, 1970), 384.

yardımcı olmalı. Tüzüğün dördüncü maddesinde ise komitenin teorik analizleri ve pratik faaliyetlerinde “Halkların kendi kaderini tayin etme hakkı ve ezilen halkların ulusal kurtuluş hareketleriyle gerekli dayanışma ilkelerine başvurmanın” esas alındığı belirtiliyordu.¹⁵

Tüzüğün beşinci maddesinde ise, Komitenin “*Shawresh*” (Şoreş, Devrim) isimli bir yıllık yayın çıkarmayı hedeflediği belirtiliyordu. Nitekim yıllığın ilk sayısı Haziran 1970’de yayınlanacaktı. Bu ilk sayıda, ismin gerekçesi 1944-1946 yılları arasında Irak Kürdistan’ı Komünist Partisi tarafından aynı isimde yayınlanan dergiye dayandırılıyor ve Mao Tse-Toung’un şu meşhur sözü ile başlıyordu: “Yurtseverlik, enternasyonalizmin ulusal kurtuluş savaşına pratik bir uyarlanmasıdır.”¹⁶

1963’den itibaren yayınladığı bildirimler, dayanışma çağrıları ve destek organizasyonları ile Birinci Dünya’dan Kürt mücadelesine önemli bir destek sunan Kürt Devrimi Dayanışma Komitesi, Iraktaki Kürt direnişinin Cezayir Antlaşması sonrasındaki yenilgisinin ardından, Mart 1975’te feshedildi.¹⁷ Komitenin en etkili üyelerinden Jean Pierre Viennot Barzani’ye muhalif oldu ve Barzani’yi İran’a fazla angaje olmakla suçladı.¹⁸

CSKR’nin yönetim kurulunda birçok isim vardı. Bunlardan bazıları üniversitedeki öğretim üyeleri, çoğunluğu Avrupa’daki farklı halkların mücadelelerinde aktif yer alan militanlardı. İtalya’dan Gustav Buratti (Uluslararası Tehdit Altındaki Dilleri ve Kültürleri Koruma Derneği Genel Sekreteri), S. Caveri (Valdoten Birliği Başkanı), Kristiane Etchalus (Ulusalcı Bask Hareketi – ENBATA Yürütme Komitesi Üyesi), Prof. Jean E. Hulmblet (Wallone İslah Hareketi Yürütme Kurulu Başkanı), Albert-Paul Lentin (Gazeteci), Pierre Nert (Uluslararası Tehdit Altındaki Dilleri ve Kültürleri Koruma Derneği Genel Sekreteri, Finlandiya), Dimitri-Petros Elloff (Asuri ve Asuri Dostları Derneği Sekreteri)¹⁹, Prof. Yann-Cheun Veillard (Le Peuple Breton Gazetesi Editörü), Jordi Ventura (Barcelona Üniversitesi Tarih Profesörü, Katalonya)²⁰, Nathan Weinstock (Belçika İşçileri Sosyalist Konfederasyonu üyesi ve Belçika’daki La Gauche gazetesi editörü), Jean-Pierre Viennot (Yemen Devrimi Dayanışma Komitesi Sekreteri), Marcel Cohen (Sorbonne Üniversitesi), Guy Heraud (Straz-

15 - IS 5446/03/02/07/06

16 - IS 5446/03/02/07/06

17 - ‘Les Kurdes: Téhéran et Le Général Barzani’, Le Monde, 27 June 1975, https://www.lemonde.fr/archives/article/1975/06/27/les-kurdes-teheran-et-le-general-barzani_2579699_1819218.html.

18 - ‘Les Kurdes: Téhéran et Le Général Barzani’.

19 - Asuri ve Asuri Dostları Derneği sekreteri ve Nesturi lideri General Petros Ağa’nın oğlu olan Dimitri-Petros Elloff da 16 Mayıs 1966 tarihli bir mektubunda CSKR’nin yönetim kurulu üyesi olmayı “Kürt-Süryani kardeşliği ve dayanışmasının” bir gereği olarak büyük bir memnuniyetle kabul ettiğini belirtiyordu. (IS 5546/03/02/07/06)

20 - Komite üyelerinin de birbirleriyle ilişkileri yoğundu. Örneğin Katalonya’dan Jordi Ventura, Demokratik Breton Birliği Genel Sekreteri Yann-Cheun Veillard’ın editörlüğünü yaptığı Ar Vro Dergisi’ne “Proleter Uluslar Teorisi” başlıklı bir makale yazmıştı. Bkz. Jordi Ventura, ‘Théorie Des Nations Proletaires’, Ar Vro Gwirionez (Revue Bretonne d’études), 1965.

burg Üniversitesi Hukuk Fakültesi Profesörü), Vladimir Jankelevitch (Sorbonne Üniversitesi felsefe profesörü, İranlı Siyasi Mahkûmları Koruma Komitesi üyesi), François Leca (sosyolog, 29'lar Grubu Üyesi), Maxime Rodinson (Sorbonne Üniversitesi sosyoloji profesörü).²¹

CSRK'nin kurulmasında en aktif rolü alan ve 60'lar boyunca Kürt mücadelesine en güçlü dayanışmayı ortaya koyan araştırmacı ve gazeteci Jean-Pierre Viennot (1941-1975), Kürt ulusal kurtuluş hareketi üzerine yazdığı doktora tezini 1969'da Paris l'École pratique des hautes études'de (EPHE) savundu.²² Paris'teki Yaşayan Şark Dilleri Enstitüsü'nde (INALCO) 1969-1975 arası dersler verdi. *Monde Diplomatique ve Orient*'te yazılar yayınladı. Viennot sadece Kürtler için mücadele yürütmüyordu. Filistin'deki, Yemen'deki ve Belucistan'daki halklar için de çalışmaktaydı. Özellikle Marksist-Leninist ve kadın mücadelesinin güçlü olduğu Yemen ile Umman Sultanlığı arasındaki Dhofar'da İngilizlere karşı gelişen gerilla mücadelesini çok önemsiyordu.²³ Ortadoğu'daki ulusal kurtuluş mücadeleleri için hem maddi yardımlar toplayan hem de dünya kamuoyunun bilgilendirilmesi için canla başla çalışan, aynı zamanda "ulusal azınlıkların davaları konusunda tutkulu bir avukat" olan bu genç militan Pakistan hükümetine karşı direnen Belucistan'daki aşiretlerin mücadelesine yerinde görmek için gerçekleştirdiği bir saha araştırması esnasında yaşamını yitirdiğinde henüz sadece 34 yaşındaydı. İç savaş şartlarında cenazesi Paris'e gönderilememiş, Beluc geleneklerine göre orada gömülmüştü.²⁴

Viennot'un Kürt meselesine olan yoğun adanmışlığı Türkiye'nin dikkatini hızlıca çekmişti. Nitekim *Le Monde Diplomatique*'in Ağustos 1971 tarihli sayısında yayınlanan "Kürdistan, parçalanmış millet" başlıklı makalesi²⁵ Dışişleri Bakanlığı ETÜD Dairesi tarafından aynı yılın Ekim ayında "Hizmete özel" olarak çevrilerek Genelkurmay üst düzey yöneticilerin ilgisine sunulmuştu. Çevirinin girişinde Viennot ile ilgili bir özel bilgi notu da düşülmüştü: "*Makalenin yazarı, 30'lu yaşlarında bir Fransız genci Jean Pierre Viennot, Paris Üniversitesi'ne bağlı Doğu Dilleri Okulu'nun Kürtçe kısmından mezundur ve Kürt meselesi üzerinde doktora yapmıştır. Halen adı geçen okulda Kürtçe dersleri ve ayrıca tarih dersleri vermektedir. Avrupa'daki Kürt liderlerinden ve gene Doğu Dilleri Okulu'nun Kürt kürsüsü profesörlerinden olan Kamuran Bedirhan'ın talebesidir.*"²⁶

21 - IS 5446/03/02/07/06

22 - Jean-Pierre Viennot, 'Contribution à l'étude de La Sociologie et de l'histoire Du Mouvement National Kurde (1920 à Nos Jours)' (Thèse de 3ème cycle, Paris, France, École pratique des hautes études, 1969).

23 - Olivier Roy, In Search of the Lost Orient: An Interview, trans. Olivier Mongin (Columbia University Press, 2017), 37.

24 - 'M. Jean-Pierre Viennot Est Mort Au Baloutchistan', Le Monde, 6 November 1975, https://www.lemonde.fr/archives/article/1975/11/06/m-jean-pierre-viennot-est-mort-au-baloutchistan_2584213_1819218.html.

25 - Jean-Pierre Viennot, 'Kurdistan, Nation Déchirée', Le Monde Diplomatique, August 1971.

26 - Cumhurbaşkanlığı Başyaveri Kurmay Albay Hüseyin Topa tarafından Korgeneral Hayri Yalçın'er'e gönderilen 9 Ekim 1971 tarih ve 291-608 sayılı "özel" ibareli resmi yazı. Yazının kopyasını benimle paylaşan Jean-François Perouse'a çok teşekkür ederim.

İslam ve Orta Doğu ile ilgili çalışmaları ile bilinen ünlü siyaset bilimci Olivier Roy, kendisi ile yapılan uzun bir nehir söyleşide, 1960'lar sonu ve 1970'ler boyunca Paris'teki entelektüel ortamı ve genç kuşakların yönelimleri üzerine konuşurken öğrenci yerleşkesi olan Cité Universitaire'de Jean-Pierre Viennot ile tanışmaları sonrası kendisinin de nasıl dönüştüğünü ve Yemen'e ilgi duymaya başladığını anlatır. CSRK üyesi "Troçkist ve enternasyonalist" olan Maxime Rodinson'un eski bir öğrencisi olarak bahsettiği Jean-Pierre Viennot'un *azımlık hakları ve halkın kendi diline ve kültürüne dayalı olarak kendi kaderini tayin etme hakkı* konseptleri etrafında dikkat çeken çalışmalarına vurgu yapar. Roy'a göre bu durum, o zamana kadar daha çok sağ düşünce ile ilişkilendirilmiş olan "halkın" artık sadece işçi sınıfına indirgenmediği, kültürel ve dilsel bir bütün olduğu çok kültürlülük fikrinin ortaya çıkmasının ilk emarelerinden biriydi. Roy, Fransa solunun 1970'lerde, daha önce sağın odaklandığı bağımsızlıkçılık yanlılığı (diller, lehçeler, yerel halk) temasını yeniden ele almasını son derece dikkat çekici bulur ve o zamana kadar Fransa'da, genelde geleneksel olarak sağda savunulan bölgeselcilik ile ilgili değerlerin de solun davası haline geldiğini belirtir. Roy, İrlanda'da ve güneybatıda Oksitan ve Bask bölgelerinde ortaya çıkan kurtuluş cephelerine de dikkat çeker. Viennot'un üç favorisi olan "Kürtler, Güneyli Araplar ve Beluclar'ın" her ne kadar daha az popüler olsalar da toplantıların karanlık bir masasında kendilerine mutlaka bir yer bulduklarını söyler. Roy'un belirttiğine göre günün sloganı "Yaşasın ... halkının haklı savaşı!" idi ve siz o boş kısmı kişisel favorinizle doldururdunuz.²⁷ Gerçekten de birazdan göreceğimiz üzere CSRK üyelerinin büyük çoğunluğu Avrupa'daki devletsiz halkların mücadelesini yürüten yurtsever militanlardı.

CSRK'nın 1969-1970'e ait yıllığının "Enternasyonalist Eylem: Kürdistan-Bask-Oksitan-Bröton" başlıklı bölümü Lenin'in 1914 tarihli Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı kitabından şu meşhur alıntı ile başlıyordu:

"Marx ve Engels'in İrlanda sorunundaki siyasetleri (bugün de pek büyük pratik önemini koruyan) ezen ulusların proleteriyasının ulusal hareketler karşısındaki tutumunun parlak bir örneğidir. Bu siyaset, her renkten ve her dilden bütün ülkelerin burjuva dar görüşlülüğüne kapılmış kimselerinin, bir ulusun toprak beylerinin ve burjuvazisinin zorbalığı ve ayrıcalıkları ile çizilmiş olan devlet sınırlarını değiştirme fikrini, ütopyacı bir fikir olarak ilan etme gayretkeşliğine karşı bir uyarı niteliğindedir. Eğer İrlanda ve İngiltere proleteriyası, Marx'ın ileri sürdüğü siyaseti kabul etmemiş olsalardı ve İrlanda'nın ayrılmasını bir slogan olarak benimsememiş olsalardı, en kötü oportünizme düşmüş olurlardı, demokratlar ve sosyalistler olarak birilerini unuttuklarını göstermiş olurlardı ve İngiliz gericiliğine ve İngiliz burjuvazisini ödün vermiş olurlardı."²⁸

27 - Roy, In Search of the Lost Orient, 36-37.

28 - V.İ. Lenin, Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı, 6th ed. (Sol Yayınları, n.d.), 90.

Bu alıntının ardından Kürt Devrimi Dayanışma Komitesi (CSRK) ile Bask Yurdu ve Özgürlük- ETA (Baskça: Euskadi Ta Askatasuna), Milliyetçi Oksitan Partisi (Oksitanca: Partit nacionalista occitan) ve Demokratik Bröton Birliği arasındaki yazışmalara yer verilmişti.²⁹ CSRK'nin aktif üyelerin birisi olan Demokratik Bröton Birliği sözcüsü Yann-Cheud Veillard (Jean-Yves Veillard olarak da biliniyor.), 1960'ların başından itibaren Kürdistan meselesi ile ilgilenmeye başlamıştı. Nitekim Brötonların çıkardığı *Ar-Vro* isimli derginin 1962'de çıkan bir sayısında Per Pennek ile birlikte "Kürt Sorunu" başlıklı uzun bir makale yazmıştı. Ayrıntılı bir Kürdistan haritasının da eklendiği makale Cegerxwîn'in *Heta Kengî* (Jusqu'à quand) başlıklı şiirinin Fransızca çevirisi ile başlıyordu.³⁰

Ar-Vro Dergisi'nin "Uluslar Vakayinamesi" (chronique des Nations) başlıklı bir bölümü düzenli olarak ezilen uluslar ile ilgili gelişmeleri derliyordu. Örneğin derginin 1963 baharında çıkan bir sayısında Avrupa'daki İrlanda, Galler, Katalonya, Bask, Wallon ve Jura gibi ulusların yanı sıra SSCB'deki Volga Almanları; Afrika'daki Sudan halkları ve Asya'daki Kürdistan, Hindistan Birliği'ndeki Dravidien; Amerika'daki Antiller ve Kanada'daki Quebec'ler üzerine kronikler yer alıyordu.³¹ Kürdistan ile ilgili kısımda Irak'taki Kürt direnişi ve Irak Komünist Partisi'nin direnişten yana tavır alan açıklamalarına yer verilmişti.

Veillard, Demokratik Bröton Birliği'nin yayın organı olan *Le Peuple Breton* (Breton Halkı) dergisinde yayınlanan "Kürtler: Mücadele içinde bir halk" başlıklı yazısında ise "Vietnam'da Amerikan emperyalizmi tarafından sürdürülen savaş amansız bir şekilde devam ediyor ve yaşanması muhtemel bir soykırma hiç de uzak değildir. Bununla ilgili barış çağrılarının günden güne çoğaldığı bir dönemde, bir başka soykırım da Kürtlere yönelik gerçekleşiyor fakat bu pek de protesto edilmiyor." diyor ve "Bu sessizlik nasıl açıklanabilir?" diye soruyordu. Kürt meselesinin tarihsel bağlamını özetleyerek Irak Kürdistan'ındaki mücadelenin güncel durumunu ele aldıktan sonra, "Orada [Kürdistan], Bask ülkesindeki gibi utancın ve adaletsizliğin sınırları mevcut" diyen Veillard, Demokratik Bröton Birliği'nin kuruluş sözleşmesinde "bütün halklar arasında etkili bir dayanışmanın" hedeflendiğini, bu nedenle Kürt halkının mücadelesine destek vermenin de bu sözleşmenin bir gereği olduğunu vurguluyordu.³²

Kürt Devrimi Dayanışma Komitesi 28 Mart 1966'da Devrimci Bask Ulusal Kurtuluş Hareketi'ni silahlı mücadele yürüten örgütü ETA'ya Kürt devrimi ile

29 - IS 5446/03/02/07/06

30 - Yann-Cheun Veillard and Per Pennek, 'La Question Kurde', *Ar Vro Gwirionez* (Revue Bretonne d'études), December 1962.

31 - 'Chronique Des Nations', *Ar Vro Gwirionez* (Revue Bretonne d'études), April 1965.

32 - Yann-Cheun Veillard, 'Les Kurdes: Un Peuple En Lutte', *Le Peuple Breton*, November 1965.

dayanışma temelinde bir mektup yazmıştı. ETA, 29 Mayıs 1966'da mektuba verdiği cevapta, yeraltı mücadelesinin zorlukları nedeniyle geç cevap vermek durumunda kaldıkları için özürlerini ve "ulusal özgürlüğünü kazanmak için kahramanca bir mücadele yürüten Kürt halkına" en içten selamlarını iletiyordu. "Umarız ki Kürt halkının hareketimizle olan bu ilk teması ulusal kurtuluş mücadelelerimizin ortak çıkarları lehine olumlu ve kalıcı bir başlangıç olur" denilen mektup, "yaşasın halkları kendi kaderini tayin hakkı ve ezilen halkların özgürlüğü", "yaşasın sömürülen halkların enternasyonal dayanışması" ve "yaşasın Kürt ve Bask halkının dostluğu" sloganları ile bitiyordu. Mektubun altında ETA Merkez Komitesi'nin imzası vardı.³³

Dört yıl aradan sonra bu defa Avrupa Kürt Talebeleri Cemiyeti'nin Fransa şubesi tarafından 1 Mayıs 1970 tarihinde ETA'ya Kürt devrimi adına bir mektup yazılacaktı. Mektup 11 Mart 1970'de KDP lideri Mustafa Barzani ile Irak merkezi Hükümeti arasında imzalanan otonomi antlaşmasının hemen ardından yazılmıştı. Sekiz yıllık zorlu bir mücadele döneminde Bask hareketinin "siyasi ve moral desteğinden" hiç mahrum kalmadıklarını belirten öğrenciler, Bask halkının da tıpkı Kürt halkı gibi farklı egemen ülkeler arasında bölündüğünü, ezildiğini ve kurtuluş davalarında büyük bir baskı ile karşılaştığını vurguluyorlardı. 29 Mayıs 1966'da ETA'nın CSRK'ya yazdığı mektuptan dolayı çok minnettar olduklarını belirten öğrenciler, asıl mesajı şu pasajla veriyorlardı: "*Şimdilerde 8 yıllık bir gerilla mücadelesi süresince yaşanan sayısız fedakârlık ve insani trajedinin ardından Irak Kürdistan'ında kendi özerkliğini kazanan Kürt halkı olarak; Bask halkının ETA öncülüğünde ulusal baskı ve faşizme karşı yürüttüğü mücadeleyi maddi ve manevi olarak desteklemeye karar verdik.*"³⁴ Her ne kadar yapılan otonomi anlaşması çok kısa bir süre sonra bozulacak, 1975'te ise büyük bir yenilgi yaşanacak olsa da Kürtler kısacık umut döneminde kendileri ile aynı kaderi paylaşan Bask halkını unutmuyacaktı.

Yine, 1969'da CSRK inisiyatifi ile başlatılan bir imza kampanyasında ETA ile silahlı direnişe geçen Bask mücadelesinin desteklenmesi ve bir dayanışma komitesinin kurulması çağrısı yapılıyor. Çağrıyı imzalayan Avrupa'daki devletsiz-statüsüz ulusların temsil ettiği örgütlerin yanı sıra Suriye Kürdistan Demokrat Partisi de vardır.³⁵

1959'da kurulan Milliyetçi Oksitan Partisi'nin kurucusu François Fontan (1929-1979) da hem CSRK üyesi hem de Kürt mücadelesini kendi halkının gündeminde canlı tutan bir militandı. Fontan'ın 23 Kasım 1965'te Kürt-Arap ilişkileri ve Kürt ulusal meselesinin çözümü konusunda CSRK'ya yazdığı mektup,

33 - İsmet Cherif Vanly Arşivi, n° IS 5546/03/02/07/06

34 - İsmet Cherif Vanly Arşivi, n° IS 5546/03/02/07/06

35 - 'Manifeste de Soutien à La Résistance Basque', Bretagne Révolutionnaire, January 1970.

komite üyesi Avrupalı devletsiz ulus temsilcilerinin bakışını özetleyen önemli noktalar içermekteydi. Fontan, CSRK'nin Kürt-Arap dostluğu ve birlikteliği konusundaki görüşüne son derece eleştirel yaklaşmaktaydı. Ona göre Arap halkı içerisindeki muhaliflerin iktidardaki Arif'i devirmeleri ile Kürt ulusunun kendi özerklik veya bağımsızlığını kazanmak için iktidarı devirmesi aynı şey değildi ve Irak'ta parlamenter bir sistemin kurulması da Kürt otonomisinin kazanılacağı anlamına gelmemeliydi. Fontan, CSRK'nin Arap-Kürt ilişkilerini bu temelde bir ortak cephe üzerinden düşünmesini ve bunu da iktidarın devrilmesine bağlamasını son derece sorunlu buluyordu.³⁶

İngiliz filozof Bertrand Russell ve Fransız filozof Jean-Paul Sartre önderliğinde, ABD tarafından Vietnam'ın işgal girişimi sürecinde işlenen savaş suçlarını araştırmak ve dünyaya duyurmak amacıyla 1966'da kurulan Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'nin ilk oturumları 1967 yılında Stockholm ve Kopenhag'da yapılmıştı.³⁷ Aynı zamanda Vietnam Ulusal Komitesi'nin de üyesi olan CSRK, 23 Kasım 1966'da Bertrand Russell'a gönderdiği mektupta Irak Hükümeti tarafından Irak Kürdistanı'ndaki Kürt halkına yönelik gerçekleştirilen "soykırım ve savaş suçları" ile ilgili Vietnam'dakine benzer bir mahkemenin kurulmasını talep etmişti. Komitenin mektubuna Russell adına cevap yazan Quintin Hoare, Russell'in "Kürt devrimine ve onun ulusal kurtuluş ve sosyalizm için mücadelesine içten sempati duyduğunu" belirtiyor fakat Vietnam ile ilgili mahkeme sonuçlanmadan başka bir alandaki savaş suçları hakkında yeni bir mahkeme açmayı şimdilik düşünmediğini belirtiyordu.³⁸

CSRK, Mart 1967'de yayınladığı "Kürdistan: İkinci Vietnam" başlıklı bir broşürde hegemonik ve saldırgan Yanke emperyalizmine karşı direnişin temel referansına dönüşen Vietnam mücadelesinin önemine vurgu yapıyor fakat bunun "Kolombiya'dan Angola'ya, Güney Arabistan'dan Kürdistan'a, Quebec'ten Keşmir'e" diğer ulusal kurtuluş direnişlerini unutturmaması gerektiği uyarısını da ekliyordu. Eylül 1961'den beri kendi ulusal kurtuluş mücadelesini veren Kürt halkının Irak Hükümeti tarafından yürütülen "gerçek bir imha savaşı" ile karşı karşıya bulunduğu fakat "total bir tecrit" altında ve "evrensel vicdan" tarafından bilinçli bir unutturulmaya bırakıldığı belirtiliyordu.³⁹

27 Mart 1970 tarihli bir CSRK basın bülteninde, Irak Kürdistanı'ndaki Kürt halkı ile olan aktif ve militan dayanışmasını dile getiriyor ve sekiz yıllık uzun bir mücadelenin ardından Irak Hükümeti ile yapılan otonomi anlaşmasını selamlıyordu. Komite bu anlaşmanın ilerde bir "Kürt-Arap halk cumhuriyetin

36 - İsmet Cherif Vanly Arşivi, n° IS 5546/03/02/07/06

37 - Bkz. Collectif, Tribunal Russell, Tome 1 : Le Jugement de Stockholm (Paris: Gallimard, 1967).

38 - İsmet Cherif Vanly Arşivi, Lozan Üniversitesi, Lozan. IS 5546/03/02/07/06

39 - « Kurdistan : Deuxième Viet-Nam ! », İsmet Cherif Vanly Arşivi, Lozan Üniversitesi, Lozan. IS 5546/03/02/07/06

federasyonuna" dönüşmeyi umduğunu ve bunun İran ve Türkiye'deki Kürdistan parçaları için de bir referans olmasını diliyordu.⁴⁰

Serge Thion ve Études Anticolonialistes

Henri Curiel ve Kamuran Bedirxan ağı ve Jean-Peirre Viennot öncülüğündeki CSRK dışında hızlıca Kürt meselesini anti-kolonyal bir bağlamda anlamaya başlayanlardan birisi de Serge Thion'du (1942-2017). Sonraki dönemlerde CNRS'de araştırmacı ve Güney-Doğu Asya uzmanı Fransız sosyolog Thion, aynı zamanda anti-sömürgeci bir militandı. Doktora tezini 1967'de Paris'te Güney Afrika üzerine yazmıştı.⁴¹ 1960'lar ve 1970'ler boyunca Vietnam'daki anti-kolonyalist⁴² ve Güney Afrika'daki Apartheid rejimi karşıtı bir militan olan Thion, özellikle Kamboçya'daki Kızıl Kemerler mücadelesine çok sempati duyuyordu ve gizlice Kamboçya'ya gitmeyi bile başarmıştı.⁴³ Fakat 1970'lerden itibaren şaşkıncu bir yeni yönelime girdi. Fransa'da "négationniste" (inkârcı) olarak tanımlanan akıma kapılarak Holokost'u ve özellikle gaz odalarının varlığını inkara varan bir yaklaşıma evrildi. Nitekim 1980'de bu konuda bir kitap yayınlamak kadar ileri gitti.⁴⁴

Serge Thion'un Kürtlere yönelik ilgisi Güney Kürdistan'da 1961'deki Eylül Devrimi ile başlamıştı. Bunu 1961'den itibaren özellikle Amsterdam'da bulunan Beynelmül Kürdistan Cemiyeti (International Society Kurdistan) başkanlığını yürüten Silvio van Rooy ile mektuplaşmalarından anlıyoruz.⁴⁵ Thion'un Kürtlere olan ilgisi elbette Kürtlerin Emperyalistler tarafından sömürgeci ulus-devletler eliyle dört parçaya bölünmesi ile alakalıydı. Thion o dönemde *Études Anticolonialistes* (Anti-kolonyalist çalışmalar) isminde bir bülten çıkarmaktaydı. Nitekim bültenin Nisan 1963'te yayınlanan 6'ncı ve 7'inci sayısının başlığı da kendisi tarafından hazırlanan "Kürt Dosyası" idi. Yirmi sayfalık ayrıntılı dosya genel olarak Kürtler ve Kürdistan üzerine o dönemde Fransızca yayınlanan sınırlı kaynaklardan hareketle yazılmıştı. Dosyanın içeriğinden ziyade aslında dikkat çekici olan nokta bültenin genel perspektifini oluşturan anti-kolonyalizm çerçevesinde Kürtlerin konumlandırılma biçimiydi. Thion,

40 - İsmet Cherif Vanly Arşivi, IS 5546/03/02/07/06

41 - Serge Thion, *Le Pouvoir Pâle, Essai Sur Le Système Sud-Africain* (Paris: Éditions du Seuil, 1969). "publisher": "Éditions du Seuil", "publisher-place": "Paris", "title": "Le Pouvoir pâle, essai sur le système Sud-africain", "author": [{"family": "Thion", "given": "Serge"}], "issued": {"date-parts": [{"1969"}]}], "schema": "https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json"

42 - Paul Mus and John Thomas McAlister, *Les Vietnamiens et Leur Révolution*, trans. Serge Thion (Paris: Éditions du Seuil, 1972).

43 - Jean-Claude Pomonti and Serge Thion, *Des Courtisans Aux Partisans : Essai Sur La Crise Cambodgienne* (Paris: Gallimard, 1971).

44 - Serge Thion, *Vérité Historique Ou Vérité Politique?: Le Dossier de l'affaire Faurisson : La Question Des Chambres à Gaz* (Paris: La Vieille taupe, 1980).

45 - Silvio van Rooy Arşivi, Kutu n°34, Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü, Amsterdam.

makalenin bir yerinde “Şu anda, Irak’ta Kürtlere karşı yürütülen sömürge savaşı gerçek bir ulusal kurtuluş hareketi ortaya çıkarttı” diyerek Mustafa Barzani liderliğinde başlayan direnişi anti-sömürgeci bir temelde selamlıyordu.⁴⁶

Bültenin ilk beş sayısının dosya başlıklarına bakmak bize bu konuda daha net bir fikir verebilir: Filistin sorununa giriş (n°1); Portekiz sömürgele-
rindeki ulusal kurtuluş hareketleri (n°2); Cezayir İşçileri Genel Birliği (n°3-4);
Arjantin’deki sendikalar (n°5). İlerleyen bültenlerin konularının ise “Antil so-
runu”, “sosyal demokrasi ve sömürge sorunu (1885-1914)” ve “Güney Afrika
ekonomisi sorunları” olacağı belirtiliyordu.⁴⁷ Thion, Kürtlerle ilgili bu dosya-
yı daha da genişleterek *Aléthéia Dergisi*’nin Ocak 1964 tarihli sayısında “Kürt
Sorunu” başlığı ile yayımlar.⁴⁸ Aléthéia’nın aynı sayısında Afrika Ulusal Kong-
resi’nin Fransız demokratlarına Aphertheid rejimini protesto etmelerini telkin
eden bir mektubu da yayımlanmıştı.⁴⁹

İkinci Dünya: “Eşitlik Ufku”

Soğuk Savaş’ın ilk kurbanlarından birisi aslında Kürtler olmuştu. Ma-
habad Kürdistan Cumhuriyet’inin kısa süren özgürlüğü Soğuk Savaş dina-
miklerinin belirginleştiği bir ortamda ABD’nin baskısı nedeniyle Sovyet or-
dusunun Rojhelat ve Azerbaycan’dan çekilmesinin ardından son bulmuştu.
Sovyetlerin çekilmesinin yarattığı hayal kırıklığı, sonraki aylarda General
Mustafa Barzani’nin Sovyetlere politik bir sürgün olarak geçmesi ile birlikte
kısmen tolere edilecek ve dünyada yükselen iki kutuplu güç mücadelesinde
özellikle yeni kuşak Kürt militanizmi, komünist dünyanın öncülüğünü ya-
pan Sovyetlere günden güne daha da fazla teveccüh gösterecekti. Örneğin
daha 1949’da Lozan’da bir araya gelen Nureddin Zaza, İsmet Cherif Vanly ve
Abdurrahman Qasımlo gibi Kürt gençlerinin yayınladığı *Dengê Kurdistan* (La
Voix du Kurdistan) dergisinde Sovyetler birliği anti-emperyalizm, ilerencilik
ve feodal gericiliğin güçlü bir temsilcisi olarak resmediliyordu.⁵⁰ İran, Irak ve
Suriye’deki komünist partilerde de siyasi statüsü olmayan ulusların katılımı
son derece güçlüydü⁵¹ ve Kürtler içerisinde de komünist partilere yoğun bir
katılım vardı.⁵²

46 - Serge Thion, ‘Le Dossier Kurde’, Etudes Anticolonialistes : Fiche d’information, April 1963, 2.

47 - Thion, 15.

48 - Serge Thion, ‘La Question Kurde’, Aléthéia, no. 1-2 (January 1964): 22-52.

49 - Guy Basset, ‘Aletheia En Vérité’, La Revue Des Revues N° 62, no. 2 (1 December 2019): 76.

50 - Eli Cefer, ed., *Dengê Kurdistan - La Voix Du Kurdistan* (Istanbul: Weşanên Xani, 2018).

51 - Taline Ter Minassian, *Colporteurs Du Komintern : L’Union Soviétique et Les Minorités Au Moyen-Orient* (Paris: Les Presses de Sciences Po, 1997).

52 - Jordi Tejel, *Syria’s Kurds: History, Politics and Society* (London: Routledge, 2008); Harriet Allsopp, *The Kurds of Syria: Political Parties and Identity in the Middle East*, Reprint (London ; New York: I.B.Tauris, 2015); Cegerxwîn, *Hayat Hikayem*, trans. Gazi Fincan (Istanbul: Evrensel Basım Yayın, İstanbul).

1956'da yine Nureddin Zaza ve Ismet Cherif Vanly'nin girişimleriyle Almanya'da kurulan Avrupa Kürt Talebeleri Cemiyeti'nin (KSSE) yayın organı olan *Kurdistan Dergisi*'nde ve yıllık kongrelerde alınan kararlarda da cemiyetin Sovyetler Birliği'ne yönelik sempatisi çok net bir şekilde görülmektedir. Özellikle 1958'de General Kasım liderliğinde gerçekleştirilen darbeyle devrilen monarşi sonrasında uzun yıllardır SSCB'de sürgünde bulunan Kürdistan Demokrat Partisi lideri Mustafa Barzani'nin ülkeye davet edilmesi ve sonrasında yazılan yeni anayasada Kürtlerin de Araplar gibi ülkenin kurucu bir ulusu olduğunun belirtilmesi ile başlayan süreçte de Sovyetlerin rolü belirleyiciydi.

Sovyet-İrak resmi ilişkilerinin önceliği nedeniyle, Sovyetlerin uluslararası politikalarını ve Kürt hareketiyle olan ilişkisini değiştiren dönüm noktası ise 1963'te yaşandı. Baasçıların Şubat ayında General Kasım'ı devirmesi ve Arap ülkeleri arasında yeni bir federal birlik kurulması için Nasır ile görüşmelere başlanması ve hemen ertesinde komünistler ve Kürtler üzerinde kitlesel baskıların uygulanması sonrasında SSCB, 1961'den beri devam eden Kürt direnişini daha açıktan desteklemeye başlamıştı.⁵³ Bunun ilk somut adımı olarak 2 Temmuz 1963'de SSCB'nin yönlendirmesiyle Moğolistan Halk Cumhuriyeti temsilcisi tarafından BM Genel Kurulu 18. Sezonunda konuşulması üzere "İrak Cumhuriyeti Hükümeti Tarafından Kürt Halkına Yönelik Gerçekleştirilen Soykırım Politikaları" başlıklı bir önerge verildi.⁵⁴ Böylece İkinci Dünya'nın liderliğini sürdüren SSCB, BM düzeyinde Kürt meselesine doğrudan dahil olmaktadır. Önergede 10 Haziran 1963'de Merkezi Irak Hükümeti'nin ülkenin Kuzeyindeki Kürt yerleşimlerine yönelik askeri saldırısı kapsamında kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere gerçekleştirdiği kitlesel katliam ve köylerin yakılmasının BM'nin 1946'da tanıdığı soykırım yasası gereğince bir soykırım olduğu ve bunun da BM yasalarının ihlal edilmesi anlamına geldiği belirtiliyordu.⁵⁵

Leningrad'daki Kürdoloji Enstitüsü'nde çalışan Qanatê Kurdo, 1961 yılında Beynelmül Kürdistan Cemiyeti Başkanı Silvio van Rooy'a gönderdiği bir mektubunda güncel dönemi "emperyalizmin ve sömürgeciliğin çöküş dönemi" olarak tanımlıyor ve bu dönemi "Doğu halkı, Kürt halkı da dahil olmak üzere, tüm ilerici güçlerin birleşmesinin gerçekleştiği bir dönem" olarak tanımlıyordu.⁵⁶ Avrupa Kürt Talebeleri Cemiyeti kurulduğu günden beri aynı zamanda dönemin en bereketli Kürdoloji kürsülerine sahip olan Sovyetler Birliği'ndeki Kürtler ile de yakından temas kurmayı ve hatta 1960'ların ortasında orda da cemiyete ait şubeler açmayı başarmıştı.

53 - Etienne Forestier-Peyrat, '1940'lardan 1980'lere Kürtlere Yönelik Sovyet Dış Politikası ve Sovyet Kürt Aktivizmi', trans. Menaf Eydi, *Kürt Tarihi Dergisi*, no. 38 (2019): 52.

54 - Silvio van Rooy Arşivi, Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü, N° A/5429

55 - Silvio van Rooy Arşivi, Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü

56 - Silvio van Rooy Arşivi, Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü

Avrupa Kürt Talebeleri Cemiyeti Başkanı İsmet Cherif Vanly tarafından 3 Haziran 1961'de ABD Başkanı Keneddy ve SSCB Başkanı Krusçev'e gönderilen telgrafta dört parça Kürdistan'daki genel durum özetlendikten sonra her iki başkandan iki temel talepte bulunuluyordu: Başta Türkiye, İran ve Irak olmak üzere Ortadoğu'daki ülkelerin ağır silah alımlarına yönelik uluslararası ambargo konulması ve Kürt ulusal sorunun Birleşmiş Milletler tarafından çerçevesi çizilen uluslararası anlaşmalar temelinde çözüme kavuşturulması. Yine başka tarihlerde de Cemiyet Soğuk Savaş'ın iki tarafındaki temsilcilerin yanı sıra Üçüncü Dünya ile özdeşleşen Bağlantısızlar Hareketi'ne de özellikle Irak'taki Kürt direnişi ile ilgili telgraflar gönderdi. Burada temel amaç her iki (ve üç) tarafa da "eşit mesafede" durulduğu mesajını vermektir.⁵⁷

1960'lar boyunca birçok Üçüncü Dünya ülkesinin ulusal ve sosyal kurtuluş hareketinde öğrenciler baskın ve öncü bir rol oynamıştı.⁵⁸ Militan öğrenci profili neredeyse tüm Asya, Afrika ve Latin-Amerika ülkelerinde yaygın bir aktör haline gelmişti. KSSE'nin üçüncü kongresinden itibaren en fazla önem verdiği ve en fazla çaba sarf ettiği alan, Kürt öğrenci hareketini uluslararası öğrenci ve gençlik örgütleri ile buluşturarak Kürt meselesinin çözümü için uluslararası bir meşruiyet zemini yaratmak oldu. Bunun için başta SSCB etkisi altında bulunan Uluslararası Öğrenci Birliği (IUS) olmak üzere çeşitli öğrenci ve gençlik örgütlerine üyelik başvuruları, dünyanın farklı yerlerinde gerçekleşen enternasyonal kongre ve festivallere katılım konularında ciddi bir emek sarf etti. Bu konuda özellikle İsmet Cherif Vanly'nin çabalarını vurgulamak gerekir. Kendisi KSSE'nin dünya öğrenci ve gençlik hareketi içerisinde tanınmasının dönemin koşulları açısından da çok önemli bir fırsat penceresi oluşturduğunun farkındaydı. Bu nedenle 1958'de başlayan ve 1964'te KSSE'nin resmi üyeliği ile sonuçlanan altı yıllık gerilimli Uluslararası Öğrenci Birliği üyelik sürecini bütün sorunlara rağmen sonuna kadar kovaladı ve en nihayetinde KSSE, Kürdistan adına dört parçadaki Kürt öğrencilerin kurduğu bir cemiyet olarak IUS tarafından resmen tanınmış oldu.⁵⁹ Bu süreçte özellikle Irak Öğrenci Birliği'nin bütün engelleme ve sabotaj çalışmalarına rağmen üyeliğin kazanılması, KSSE açısından en büyük "diplomatik" başarılarından birisi olarak görülmelidir. Uzun soluklu bir mücadele, inat ve zorlama sonunda 1964'de Uluslararası Öğrenci Birliği'ne üye olmayı başaran KSSE hem bu birliğin kongrelerinde hem de diğer dünya ölçekli büyük festival ve kongrelerde Kürt meselesini anti-kolonyal ve ulusların kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde tartışma imkânı bulmuş, bu konuda güçlü

57 - İsmet Cherif Vanly Arsivi, IS 5546/02/01/125

58 - Tejel Gorgas, 'Étudiants « Émigrés » et Activisme En Europe'.

59 - IUS'a üyelik başvuru mektupları, gelen yanıtlar, IUS kongrelerinde KSSE delegasyonu ile Irak Öğrenci Birliği delegasyonu arasındaki gerilimler, özellikle 1960'da Bağdat'ta gerçekleşen yıllık IUS kongresinde yaşanan kriz ile ilgili İsmet Cherif Vanly ve Silvio van Rooy'un arşivinde onlarca doküman var.

bir argümantasyon biriktirmiş, özellikle Asya ve Afrika'daki anti-kolonyalist hareketlerle ciddi etkileşim olanağı elde etmişti.

Genel olarak Kürt ulusal hareketi gibi, Kürt öğrenci hareketi de Kürdistan'ın dört yabancı ülkeye bölünmesi gerçeğiyle karşı karşıyaydı: İran, Türkiye, Irak ve Suriye'deki öğrenci örgütleri Kürt meselesine çoğu zaman düşmanca yaklaşıyor ya da kayıtsızlardı. Bu durum Kürt öğrenci hareketi açısından özellikle uluslararası kongre, konferans ya da festivallerde açıkça ortaya çıkıyordu. Örneğin Uluslararası Öğrenci Birliği'nin 1960 yılında Bağdat'ta gerçekleşen 6. Kongresi KSSE'nin Irak'taki öğrenci birliğinden bağımsız olarak dört parçaya bölünmüş Kürdistan adına birliğe üye olma talebinde bulunması ve bunu oylamaya sunmak istemesi adeta bir krize neden olur. Irak Öğrenci Birliği ve İran'dan öğrenci delegasyonu (Neyse ki Türkiye'den öğrenciler kongreye katılmamıştır.) buna şiddetle karşı çıkar ve KSSE'nin "olmayan Kürdistan" adına birliğe üye olamayacağını savunur. KSSE adına kongreye katılan İsmet Cheriff Vanly, Kemal Fuad ve Tahsin Amin katılmıştı. Bu durumu protesto için başta Süleymaniye olmak üzere birçok Kürt şehirden kadınlar, öğrenciler ve esnaflar Kürt Talebe Cemiyeti'ni destekleyen ve Irak Öğrenci Birliği'ni protesto eden telgraflar göndermişti. Kongre boyunca Kürt delegasyonuna en büyük desteği veren ise Afrika ülkelerinden gelen öğrenci delegasyonlarıydı.⁶⁰ Bu durum diğer birçok kongre ve gençlik festivalinde de yaşanacaktır. Özellikle Afrika ve Latin Amerika'dan gelen delegasyonlar her zaman Kürtlere büyük bir sempati duyuyor, davalarını desteklemek için ellerinden geleni yapıyorlardı.

KSSE 1960'lar boyunca uluslararası öğrenci ağlarında, "Üçüncü Dünya" ulusal kurtuluş hareketlerini destekleyen ulusal ağlarda ve ulus ötesi devrimci ağlarda yer aldı.⁶¹ Cemiyet "komünist" olarak kabul edildiğinden, Avrupa ülkeleri cemiyetin faaliyetlerini yakından takip etti.⁶² KSSE ve iştirak komitelerinin faaliyetleri de Irak hükümetini, Kasım rejiminin düşüşünden birkaç ay sonra üyelerini hedef alacak kadar Irak hükümetini rahatsız ediyordu. Aynı şekilde, Irak hükümeti, başarılı bir şekilde 1967'de Avusturya hükümetinin KSSE'nin 12. kongresini Viyana'da yapmasını önlemesini sağladı.⁶³

60 - 'Report on the Participation of the K.S.S.E. in the VIth Congress of the International Union of Students Held in Baghdad from October 8th to 19th 1960', Kurdistan, no. 7-8 (1961): 14-18.

61 - Tejel Gorgas, 'Étudiants « Émigrés » et Activisme En Europe'.

62 - Birgit Ammann, Kurden in Europa (Lit, 2001).

63 - 'The Twelfth Congress', Kurdistan, December 1967, 3.

Üçüncü Dünya: "Ulusal Kurtuluş ve Özgürlük"

*Cezayirli Cemile,
Senin gibi olmayı çok
Hem de ne çok isterdim
Amerikalılar tunçtan hürriyet abidesi yaparken
Sen Cezayir'in yaşayan abidesi
Sen insanlığın ayıbını yüzüne vuran asil Cemile⁶⁴*

49'lar Davası sanıklarından birisi olan Naci Kutlay'ın iddianamesine eklenen suçlamalardan birisi de Kutlay'ın Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi militanlarından Cemile Bouhired için yazdığı "Cezayirli Cemile" başlıklı şiirinin "Kürt milli hissiyatını tahrik etmek" olduğuydu.

1959'da en yoğun dönemini yaşayan ve dünyanın birçok ezilen halkının gıpta ile takip ettiği Cezayir ulusal kurtuluş mücadelesinin Kürtleri de etkilemesi mümkün değildi elbet. Nureddin Zaza 1949'da Lozan'a doktora eğitimini yapmaya gitmiş ve 1950'lerin ilk yarısını orada geçirmişti. 1956 sonlarında Suriye'ye dönen Zaza 1960'ta aralarında Osman Sebri'nin de bulunduğu birçok Kürt siyasetçi ve aydın ile birlikte tutuklanarak Meze Hapishanesi'ne götürüldü.⁶⁵ Tutukluluğunun ardından Şubat 1961'de Zaza'nın Lozan'daki seksen civarında aydın, sanatçı ve öğrenci dostları bir bildiri imzalayarak Birleşik Arap Cumhuriyeti Hükümetine gönderdi. İmzalayanların çoğu Zaza'yı Lozan'da öğrenci iken tanımışlardı. Bildiride Zaza için: "Birçok genç Lozan aydınının anti-sömürgeci ve anti-empyralist eğitimine önemli ölçüde katkıda bulundu" deniliyor ve Zaza'nın yaydığı demokratik fikirlerin Lozan'ı İsviçre'deki Cezayir yanlısı faaliyetlerin merkezi haline getirdiği belirtiliyordu.⁶⁶ Nitekim Zaza ilerleyen yıllarda, 1963-1965 döneminde Cezayir'in ilk devlet başkanı olan, Ahmed Bin Bella ile yüz yüze görüşmeler de yapacaktı.⁶⁷ Kendi ulusal kurtuluş hayallerine örnek deneyimler arayan Kürtler için Cezayir'i Küba ve Vietnam gibi kurtuluş mücadeleleri takip edecekti.

1949'da NATO etrafında bir araya gelen Birinci Dünya, 1955'te Varşova Paketi etrafında bir araya gelen İkinci Dünya gerçekte dünya üzerindeki nüfusun sadece üçte birine tekabül ediyordu. Büyük çoğunluğu 1940'lardan itibaren yürüttükleri anti-empyralist ve anti-sömürgeci ulusal kurtuluş mücadeleleri ile özgürleşen veya o dönemlerde mücadelelerini sürdüren Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki ülkeler "geri kalmış" veya "az gelişmiş" gibi sıfatlarla isimlendirilmekteydi. "Üçüncü Dünya" (tiers-monde) terimi ilk defa 1952 yılında

64 - Celal Temel, Kürtlerin Silahsız Mücadelesi (İstanbul: İsmail Beşikci Vakfı Yayınları, 2015), 88.

65 - Nouredine Zaza, Ma Vie de Kurde, Édition : 2e éd (Genève; Paris: Labor et Fides, 1993).

66 - 'Lausanne Intellectuals Solidarity With Dr. Zaza', Kurdish Facts, 1961, 12.

67 - Nureddin Zaza'nın esi Gilberte Favre ile kişisel görüşmeden.

Fransız nüfus bilimci ve sosyolog Alfred Sauvy tarafından *L'Observateur* Dergisi'nde yayınlanan bir makalede kullanıldı. Sauvy makalesine şöyle başlıyordu: "Mevcut iki dünya arasındaki olası savaşlardan, bir arada yaşamalarından vb. hakkında konuşmaktan mutluluk duyarken, çoğu zaman Üçüncü bir dünya olduğunu unutuyoruz." Oysa ki bu üçüncüsünün en önemli ve nicelik olarak da en büyük olduğunu belirten Sauvy, bu Üçüncü dünyanın Birleşmiş Milletler terminolojisinde "az gelişmiş ülkeler" olarak adlandırıldığını söylüyordu.⁶⁸ Fransız antropolog Georges Balandier'e göre "Üçüncü Dünya" tabiri "isimlerini Tarih'e yazmak isteyen üçüncü ulusların iddiasını" göstermekteydi.⁶⁹

Gerçekten de Sauvy'nin bu tabiri kullanmasından kısa bir süre sonra Üçüncü Dünya tabiri hızlıca sahiplenildi ve 1955'te Endonezya'nın Bandung kentinde düzenlenen uluslararası konferans ile birlikte ismini "tarihe yazmak" isteyen bu Üçüncü Dünya ülkeleri de Birinci ve İkinci Dünya'nın dışında bir üçüncü çizgi geliştirmeye başladılar. Nitekim Bandung Konferansı'ndan sonra, bu ülkelerin bazıları 1961'de Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin başkenti Belgrad'da bir araya gelerek NATO ve Varşova Paktı dışında Bağlantısızlar Hareketi'nin kuruluş konferansını gerçekleştirdiler.⁷⁰

18-24 Nisan 1955'de Endonezya'da gerçekleşen Bandung Konferansı Üçüncü Dünya'nın beynelmilel bir aktör olarak ortaya çıkışının manifestosuydu. Hemen iki yıl sonra Kahire'de gerçekleşen (26 Aralık 1957 – 1 Ocak 1958) Afro-Asya Halkları Dayanışma Konferansı (daha sonra Kahire Konferansı olarak da bilinecektir) bu manifesto doğrultusunda yön bulmaya çalışan Üçüncü Dünya'nın ikinci buluşmasıydı. Soğuk Savaş'ın ilk on yılının sonlarında gerçekleşen konferansa Afrika, Komünist dünya (SSCB, Çin, Kuzey Kore, Kuzey Vietnam), Kıbrıs ve Sudan'dan 507 delege katılmıştı. Konferansta İkinci Dünya'nın öncülüğünü yapan Sovyetler Birliği'nin aktif desteği ve rolü belirgindi. Uluslararası iş birliği ve jeopolitik dayanışmayı esas alan konferansta ele alınan temel konular emperyalizm, sömürgecilik, "Cezayir Sorunu", ırk ayrımcılığı, nükleer silahların yasaklanması, ekonomik iş birliği ve kadın ve çocukların koşulları ile ilgiliydi ve konferans Bandung'da kararlaştırılan 10 ana prensibi yeniden onaylamış ve özellikle nükleer konusu ve dünya barışı ile ilgili yeni prensipler de eklemiştir.⁷¹

1956'da Halep'te Nuri Dersimi öncülüğünde bir grup Kürt yurtseveri (Rewşen Bedirxan, Hesên Hişyar Sêrdî vd) tarafından kurulan *Komela Zanistî û Alî-kariya Kurd* (Kürt Kültür ve Yardım Cemiyeti) temel amacı Kürt ve Kürdistan

68 - Alfred Sauvy, 'Trois Mondes, Une Planète', *L'Observateur*, 14 August 1952.

69 - Jean-Marc Biais, '«On n'importe Pas La Démocratie»', *L'Express*, 9 October 2003, https://www.lexpress.fr/actualite/monde/afrique/on-n-importe-pas-la-democratie_495190.html.

70 - Prashad, *The Darker Nations*, 95.

71 - Homer A. Jack, 'The Cairo Conference', *Africa Today* 5, no. 2 (1958): 3-9.

meselesini dünyaya duyurmak ve Kürtlerin 1920'deki Sevr anlaşmasında teminat altına alınan bağımsızlık haklarının uluslararası hukuk gereği sağlanmasını talep etmek, bu açıdan da BM'nin harekete geçmesini teşvik etmekte. Cemiyet bir yandan Üçüncü Dünya'nın formasyon sürecindeki kilit konferans ve etkinliklere dahil olmaya çalışırken bir yandan da Kürdistan'daki sömürgeci şiddeti ifşa etmek amacıyla Birleşmiş Milletler'e memorandumlar göndermekteydi. Örneğin Cemiyet, İran Kürdistanı'ndaki Ciwanrû aşiretine yönelik İran devletinin gerçekleştirdiği katliamları kınamak için 3 Mart 1956 tarihinde Birleşmiş Milletler'e "Jenosit: Hukuku Beşere Tecavüz" başlıklı Arapça, Türkçe, Farsça ve Fransızca dillerinde bir memorandum göndermişti.

1957 baharında Atina'da düzenlenen Dünya Anti-Kolonyal Konferansı'nda Kürt delegasyonu için altı kişilik kontenjan belirlenmişti ve delegasyon temsilcisi olarak *Komela Zanistî û Alîkariya Kurd* kurucu üyelerinden Rewşen Bedirxan (1909-1992) konferansa katılmıştı.⁷² Aynı yıl içinde (9 Kasım 1957) *Komela Zanistî û Alîkariya Kurd* grubunun 9 delegesi adına Afrika-Asya Halkları Dayanışma Konferansı Hazırlık Komitesi'ne gönderilen sekiz sayfalık bir çağrı metni Kürtlerin de Üçüncü Dünya gündemini hem çok yakından takip ettiklerini hem de bu dünyanın ufkunda beliren anti-sömürgeci ulusal kurtuluşa duydukları özlemi gösteriyordu. Kürt delegasyonu bu çağrı metninde Üçüncü Dünya'nın Bandung Konferansı'nın bir devamı niteliğindeki bu ikinci buluşmasını içtenlikle selamlıyor, emperyalizm ve sömürgeciliğin yıkılışına tanıklık edilen dönemde ısrarla Kürtlerin ulusal kurtuluş mücadelelerinin de Bandung ruhuna uygun olduğunun altını çiziyordu. Kürt meselesinin tarihsel gelişimi ve güncel durumuna ilişkin ayrıntılı bilgilendirmenin ardından, "BM'nin prensiplerinde ve Bandung Konferansı sonuç bildirgesinde belirtilen halkların self-determinasyon hakkı, Kürtlerin de en temel hakkı ve talebidir" denilmekte ve konferans katılımcılarının Kürtlere dair gündemi de en doğru temelde ele alınacağına dair inanç dile getirilmekteydi. "Yaşasın Afro-Asyalı halkların konferansı, ezilen halkların dostları" sloganı ile biten çağrının altında isimleri bulunanlar şunlardı: Dr. Mehemed Cafar, Dr. Mehmet Nuri Dersimi, Dr. Ahmed Nafiz, Rewşen Bedirxan (Yazar), Hasan Hişyar Serdi, Ahmed Tewfiq Rifai (Eğitimci, Süleymaniye), Mehemed Hilmi (Eğitimci), Yusuf Malek (Gazeteci) ve Anwer Şahin (Berazi aşiret reisi).⁷³

21-25 Ağustos 1961 tarihleri arasında Almanya'nın Münster kentinde gerçekleşen 6. Avrupa Kürt Talebeleri Cemiyeti yıllık genel kongresinde konuşan cemiyet başkanı Ismet Cherif Vanly'e göre "Kürt ulusal kurtuluş hareketi po-

72 - M. Malmısaniy, 'Les Bedir Khan et Leur Rôle Dans Le Patriotisme Kurde', Études Kurdes, no. 3 (Hors série) (n.d.): 66.

73 - "Appeal of Kurdish nationalists to the representatives of peoples participating in Afro-Asian Conference in Cairo", 9th November 1957. Martin van Bruinessen Papers, Box N° 28, Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü, Amsterdam.

litikasının, günümüz dünyasında, Afrika ve Asya ülkelerinin çoğunda olduğu gibi, tarafsızlığı, pozitif tarafsızlığı benimsemeye çalışacağından emindi." Cemiyet olarak ABD Başkanı Kennedy ve SSCB Başkanı Kruşçev'e gönderdikleri telgrafı hatırlatan Vanly, Kürtlerin Birleşmiş Milletler'in sömürgeciliğe karşı çözümünü desteklediğini söylüyordu fakat Vanly'e göre Kürt mücadelesinin durumu daha da zordu, "öyle ki Kürdistan sömürge olarak tanınmanın avantajına bile sahip değildi." Ardından ülkesinin kaderini Afrika ülkeleriyle karşılaştıran Vanly şu sonuca varıyordu: "Uluslararası açıdan Kürt halkı henüz hiçbir ulusun desteğini alamadı."

Amsterdam'daki Beynelmül Kürdistan Cemiyeti Başkanı Silvio van Rooy, cemiyetin yayın organı olan *Kurdish Facts* (Kürt Gerçekleri) dergisinin Temmuz-Ağustos 1961 tarihli editoryal yazısında Kürtlerin ulusal kurtuluş mücadelesinin güncel durumunu ve bu davanın uluslararası arenadaki destek imkânlarını analiz ederken Üçüncü Dünyaya dair hayal kırıklığını şöyle dile getiriyordu: "Devleti olmayan ve yurtdışında çok az örgütlü bir halk olan Kürtler, bunu henüz gerekli ölçüde yapamazlar. Afrika, Asya ve diğer yerlerdeki sömürgecilik karşıtı uluslar da henüz Birleşmiş Milletler Örgütü'nde ezilen Kürt ulusunun lehine açık bir destek ortaya koyamamışlardır."⁷⁴

Üç Kıta Konferansı

Sonraki yıllarda *Asya, Afrika ve Latin Amerika Halkları ile Dayanışma Konferansı* (L'Organización de Solidaridad de los Pueblos de África, Asia y América Latina - OSPAAAL) olarak da anılacak olan Üç Kıta Konferansı 3-15 Ocak 1966'da Küba'nın başkenti Havana'da gerçekleşti. Üçüncü Dünyacı bir perspektife sahip olan hareket Bandung Konferansı ile Çin ve Sovyet komünist partileri tarafından teşvik edilen tüm bağımsızlık mücadeleleri hareketlerini birbirine bağlamak ve Üçüncü Dünya ülkelerinin dayanışmasını teşvik etmek, bir dünya devrimi inşa etmek, başta Güney Afrika olmak üzere Apartheid ile mücadele ve nükleer teknolojilerin kullanımına, küreselleşme, emperyalizm, sömürgecilik, yeni sömürgecilik ve neoliberalizme karşı mücadele etmek için bir araya geldi. Konferansta 82 Üçüncü Dünya ülkesi adına 513 delege temsil edildi. Çin-Sovyet ve Çin-Küba arasındaki gerilimlere rağmen konferans birçok karar aldı. Bunlar arasında en önemlileri abluka altındaki Küba'ya Vietnam'daki mücadeleye destek, ABD'nin ana düşman olarak belirlenmesi ve Üçüncü Dünyanın yağmalanmasının kınanmasıydı.⁷⁵

74 - Silvio van Rooy, 'The Elephant and The Underdog', *Kurdish Facts*, 1961, 2.

75 - Albert Paul Lentini, *La Lutte Tricontinentale: Impérialisme et Révolution Après La Conférence de La Havane* (F. Maspero, 1966).

1920 Rabat doğumlu, Fas kralı II. Hasan'ın ana muhaliflerinden biri ve Üçüncü Dünya hareketinin lideri olan sosyalist ve pan-Afrikalı Mehdi Ben Barka Üç Kıta Konferansı'nın organizatörlerinden birisiydi. Konferans ile ilgili bir basın toplantısında "[bu konferansta] dünya devriminin iki akımı temsil edilecektir: Ekim Devrimi akımı ve ulusal kurtuluşçu devriminin akımı".⁷⁶ Fakat konferanstan birkaç ay önce (29 Ekim 1965'te) Ben Barka zorla kaybedildi. Kaçırılan Ben Barka'nın yokluğu konferansın kapsamını en baştan sınırlamıştı. 1968'de Kahire'de yapılması planlanan ikinci konferans ise ne yazık ki gerçekleşemedi. Takip eden yıllarda diğer birçok Üçüncü Dünya liderinin siyasi suikastlerle katledilmesi Üçüncü Dünya'yı çok zayıflattı.

"Kürt Devrimi Umumi Temsilciliği" adına, sözcü İsmet Cherif Vanly'nin Ocak 1966'da Havana'daki konferans komitesine gönderdiği kutlama telgrafında konferans içtenlikle selamlandıktan sonra Kürt ulusunun kendini bu konferansın temel amacı olan "emperyalizm ve sömürgeciliği karşı mücadele için Afrika, Asya ve Latin Amerika halklarının birliği" ile özdeşleştirdiği belirtilir "zira biz de aynı zamanda bu kötülüklerle [Emperyalizm ve Sömürgecilik] savaşmaktayız. Halkımız, ulusal haklarımızı tamamen yok etmek isteyen Irak Hükümeti'ne karşı acımasız bir sömürgeci savaş yürütmektedir." Telgraf çağrısı konferansın Irak hükümetinin Kürt ulusuna yönelik sömürgeci pratiklerini kınamaya ve Kürt ulusunun kendi kaderini tayin hakkı ve otonomi ilanını tanımaya davet ederek sonlanır.⁷⁷

Kürtlerin kendilerini Üçüncü Dünya içerisinde konumlandırma arayışının önemli bir göstergesi olan bu telgraf ve konferansa katılım isteği maalesef Arap delegelerinin şovenizmine takılır. CSRK'nin OSPAAAL'a gönderdiği 7 Ocak 1968 tarihli mektupta, Kürtlerin Irak, İran ve Türkiye'de yürüttükleri ulusal kurtuluş mücadelesinin aynı zamanda bir anti-sömürgeci mücadele olduğu fakat bazı Arap delegelerinin düşmanlığı nedeniyle Kürt delegasyonun ilk konferansa katılmadığı belirtiliyordu. Irak'taki Kürt direnişinin Irak Komünist Partisi tarafından da desteklendiğinin belirtildiği mektupta, Üçüncü Dünya dayanışmasının önemli bir temsili olan konferansın Kürt ulusunun da konferansa dahil edilmesini sağlaması gerektiği vurgulanıyordu.⁷⁸ OSPAAAL'ın 23 Şubat 1968 tarihli cevap mektubunda şimdiye dek Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki hareket ve örgütlerle birlikte çalışıldığı fakat Kürdistan'ın durumunu tanımak ve özellikle Kürdistan Demokratik partisi ile doğrudan iletişime geçilmek istendiği belirtiliyordu.⁷⁹

76 - Abderrahim Ouardighi, L'itinéraire d'un nationaliste, Mehdi Ben Barka, 1920-1965: une biographie (Rabat: Editions Moncho, 1982).

77 - İsmet Cherif Vanly Arşivi, n° IS 5546/03/02/07/06

78 - İsmet Cherif Vanly Arşivi, n° IS 5546/03/02/07/06

79 - Mektup KDP'nin merkezi organı olan Xebat'ın Mart 1970 tarihli 516. Sayısında yayınlanır.

Kürt Devrimi Dayanışma Komitesi, 13 Temmuz 1966'da ise bu defa Çin Afro-Asya Dayanışma Komitesi'ne bir mektup gönderir. Mektupta Kürt ulusal kurtuluş mücadelesinin Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki mücadelelerin bir parçası olduğu ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin de bu üç kıtadaki sömürgeleştirilmiş haklar ve ezilen ulusların mücadelesini desteklediğini bildiklerini, bu nedenle de komitenin Kürt meselesi ile ilgili bir resmi pozisyonu olup olmadığını merak ettikleri belirtilir ve *Le Drapeau Rouge* manifestosundaki şu pasaj alıntılanır: “*Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki ulusların ve ezilen halkların devrimci mücadelesi ile ilgili tutum; devrim ile karşı-devrim, enternasyonalizm ile sosyal-şovenizm, Marksizm-Leninizm ile modern revizyonizm arasında ayırım yapılmasına olanak sağlayan önemli bir kriterdir.*” Son olarak mektupta Çin Halk Cumhuriyeti'nde Marksizm-Leninizm ile ilgili konularda Kürtçe dilinde de yayınlar yapıp yapılmadığını bilmek istediklerini ve eğer bu konuda yayınlar varsa kendilerine bazı örnekler gönderilmesi rica edilir.⁸⁰

Üçüncü Dünya tehdidi!

Türkiye Üçüncü Dünya'nın anti-sömürgeci ve ulusal kurtuluşçu karakterinin gücünü ve yaratacağı olası etkileri kavramakta gecikmemişti. Örneğin Dışişleri Bakanlığı AZEM Dairesi tarafından Haziran 1968'de hazırlanan “Kürtçülük Meselesi” başlıklı üç sayfalık bir notta Üçüncü Dünya ve Kürt meselesi hakkında şunlar yazılıyordu:

“İkinci dünya savaşından bu yana ortaya çıkan yeni milletlerarası camia, Kürtçülük hareketine ilerde hak verebilecek özellik göstermektedir. Başta Birleşmiş Milletler olmak üzere, milletlerarası havada, yeni kurulan Asya – Afrika devletlerinin gittikçe yükselen sesi duyulmaktadır. Birleşmiş Milletlerde “Üçüncü Dünya”nın oy nisbeti, bütün oyların %75'ine yani dördte üçüne yaklaşmaktadır. Yeni devletler, yeni devletlerin kurulmasına karşı son derece hassastır. Kürtçülük davası bir gün milletlerarası foruma intikal ettirildiği takdirde çok taraftar kazanabilir ve ülkesinde Kürt toplumları yaşayan ülkeler bu arada Türkiye Cumhuriyeti, “Kürtlerin sömürgecileri” gibi gösterilebilir. Sömürgelerin çözülmesinin yeni ülkelerin ortaya çıkışının hâkim olduğu bir milletlerarası atmosferde Kürtçülük tezini savunanlar taraftarlarını artırabilirler ve Türkiye Cumhuriyeti dünya kamuoyunun şiddetli baskısıyla karşı karşıya kalabilir.”⁸¹

Rapordaki bu kısım bize 1960'lardaki “Kürtçülük hareketi” ile ilgili en az üç temel boyutun Türkiye devleti tarafından net bir şekilde idrak edildiğini göstermektedir. II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan uluslararası güç ilişkileri Kürtçü-

80 - İsmet Cherif Vanly Arşivi, n° IS 5546/03/02/07/06

81 - Kürtçülük Hareketleri. Belgeler 1968 (Ankara: Dışişleri Bakanlığı AZEM Dairesi Yayını, 1970), 257–60.

lük için yeni bir fırsat yaratmış; BM'deki Üçüncü Dünya ülkelerinin sayısal baskınlığı ve bu dünya ülkelerinin ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı konusundaki hassasiyeti Kürtçülük için olanaklar yaratmış ve Kürtçülük hareketinin mücadelesi Kürdistan'ın durumunu dünya gözünde bir sömürge olarak çerçevenemeye uygun bir fırsat yaratmaktadır. Bu nedenle de Türkiye'nin 1960'lı yıllar boyunca sadece kendi yasal ulus-devlet sınırları içerisinde değil, sınır-aşırı coğrafyalardaki Kürtçülük cereyanlarını da yakinen izlediğini söylemekte fayda var.

Örneğin 4 Ocak 1968 tarihli, Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanarak Genelkurmay Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ve MİT Müsteşarlığı'na gönderilen bir raporda Kürt İhtilali Dayanışma Komitesi'nin iki broşürünün özeti verilerek "Kürtçülük" temelindeki faaliyetleri ile ilgili bilgilendirmede bulunmaktadır.⁸² Yazıda bahsi geçen broşürlerin ilki "Kürt Halkının Mücadelesini Destekleyiniz" başlıklıdır. "Kürdistan'ın milli kurtuluşu, bağımsızlığı ve birleşmesi için Bağdat'ın, Tahran'ın ve Ankara'nın gerici ve anti-demokratik rejimlerine karşı Kürt halkının mücadelesini destekleyiniz" diye başlamakta ve Kürtçülük hareketi genelde Asya ve Afrika milletlerinin sömürgecilğe karşı yürüttükleri bağımsızlık mücadeleleri çerçevesinde bir mücadele olarak ele alınmakta ve bütün "ilerici" güçler ve dünya teşekkülleri Kürt mücadelesini desteklemeye çağırılmaktadır. Broşürün sonunda imzacı kişi ve kuruluşların isimleri yer almaktadır. İmzacılar arasında solcu birey ve kuruluşların yanı sıra Fransa'da otonomi mücadelesi veren Brötonlar, Basklar ve Oksitanlar da vardır. "Kürdistan: İkinci Vietnam" başlıklı iki broşürde ise Kürt halkının mücadelesi ile Vietnam'daki anti sömürgeci mücadele arasındaki benzerliklere vurgu yapılmakta ve her iki ulusun da emperyalizm tarafından zapturapt altına alındığı belirtilmektedir. Kürdistan'ın da emperyalizm tarafından parçalanmış bir ülke olduğu ve Kürt halkının yarım yüzyıldan beri Türk, Arap ve Acem şövenistleri tarafından eritilerek yok edilmek istendiği ve Vietnam halkının mücadelesine omuz verenlerin Kürt halkı için de aynısını yapmaları gerektiği belirtilmektedir. Bildiri "Kahrolsun dünya emperyalizmi" diye sonlanmaktadır.

Türkiye sadece izlemek ve olasılıkları hesaplamakla yetinmiyor, Üçüncü Dünya'da Kürtlere yönelik en ufak bir dayanışma girişimine de anında müdahale ediyordu. Örneğin 9 Mayıs 1968 tarihli Dışişleri Bakanlığı'ndan Bakan Yardımcısı adına Genelkurmay Başkanlığı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ve MİT Müsteşarlığı'na gönderilen bir istihbarat notunda Cezayir hükümetinin yayın organı olan *El-Mücahid* isimli gazetenin 22 Nisan 1968 tarihli sayısında yayınlanan "Üçüncü Dünya Kültürü" serisi içindeki "Kürt şiirinde aşk ve kadın" başlıklı yazı nedeniyle Türkiye Cezayir Büyükelçisi'nin Irak Bü-

82 - Kürtçülük Hareketleri. Belgeler 1968, 8-9.

yükelçisi ile görüşerek “bir Arap ülkesinin temsilcisi sıfatıyla konu ile ilgili olarak Cezayir Dışişleri Bakanlığı nezdinde teşebbüse geçmesinin daha etkili olacağını telkin etmiştir.” Nitekim Irak Büyükelçisinin teşebbüsü sonucu Cezayir Dışişleri Bakanlığı’ndan ilgililer “merak edilmemesini, yazıyı yazanın muaheze edileceğini söylemişlerdir”.⁸³

“Ezilenlerin ezileni” Kürtler

Kürt Devrimi Dayanışma Komitesi’nin yayın organı olan *Shawresh* (Devrim)’in 1970 yılının başında çıkan ilk sayısının giriş yazısı bize, başta 1960’lar olmak üzere, Kürtlerin üç dünya arasında mekik dokuyan arayışlarının somut fotoğrafını göstermek açısından son derece öğretici. Kürt halkının yarım yüzyıldan beri uluslararası total bir tecrit altında mücadele yürüttüğü tespiti ile başlayan yazı; bir yandan Kürt temsilciler tarafından gönderilen sayısız memoranduma rağmen “skandal bir sessizliğe gömülen” Birleşmiş Milletler Örgütü’nün tavrı ve resmi Arap delegasyonlarının düşmanlığı ertesinde Kürt delegasyonunun Uluslararası Afrika ve Asya Halkları Konferanslarından çektirilmesi; öte yandan “ultra-reaksiyoner kutsal petrol tröstleri ittifakı, Batı emperyalizmleri, Stalinci bürokrasiler, Tahran, Bağdat ve Ankara’daki kanun yapıcı askeri-feodal ve yarı-faşist Orta Doğu diktatörlükleri, sözde devrimci küçük burjuva şovenleri” tarafından “ağzı tıklan ve kırıp geçirilen” Kürt halkının “dünya sessizlik komplosu ve ikiyezli aşagılık sözde evrensel vicdan” nedeniyle hiçbir yerde sesini duyuramadığı belirtiliyordu.⁸⁴

Anti-halkçı bir karakterdeki Asya ve Afrika Halkları Konferanslarının gösterdiği yegâne şey, “sözde anti-emperyalist olan” bu şemsiye örgütlenmelerin “dünyadaki halkların kurtuluşundan ne kadar uzak olduğu” ve esasında “Üçüncü Dünya’nın burjuva rejimlerine hizmet ettiği” gerçeği idi. Tam da bu yüzden 1964’te Kahire’de gerçekleşen konferansta Hindistan Federasyonu ve Irak Hükümeti delegasyonları resmi olarak “ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının ancak ve sadece Batı emperyalizmine karşı doğrudan savaş yürüten halklar için uygulanabileceği” kararının çıkarılmasını talep etmişlerdi. Zira bu formül ile birlikte Kaşmir ve Kürt halkının mücadelesini kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinden çıkarmaktı niyetleri. Böylece 1965’te Fas’ın Kazablanka kentinde gerçekleşen Arap konferansında hem halkçı-devrimci Arap hareketleri hem de Kürt kurtuluş hareketi tamamen hedef haline getirilmişti.⁸⁵

83 - Kürtçülük Hareketleri. Belgeler 1968, 202.

84 - Le Bureau Politique du C.S.R.K., ‘Introduction’, *Shawresh*, no. 1 (1970 1969): 3.

85 - Le Bureau Politique du C.S.R.K., 4.

Yazıya göre, Kürt hareketi temsilcilerinin kendi gerçek ortakları ne kapitalist güçleri temsil eden hükümetler, ne de Sovyetler Birliği'nin başında bulunduğu "Sosyalist kamp" idi. Gerçek dostlar Kürtler gibi dünyanın dört yanını da kendi ulusal ve sosyal kurtuluşları için mücadele yürüten halklardı.⁸⁶ Net olan bir şey vardı o da Sovyetler Birliği'nin Mahabad'ın yıkılışından beri Kürt kurtuluş hareketlerine yönelik tavrı her zaman "kendi diplomatik çıkarları ve Kürt halkını ezen baskıcı rejimlerle olan ekonomik ilişkileri temelinde" belirleniyordu.⁸⁷ Çin Komünist Partisi'ne gelince, 1966'ya kadar Kürtlerin mücadelesi ile ilgili net bir tavır ortaya koymuş değildi ve hatta Arap milliyetçiliği içerisindeki şövenist eğilime net bir tavır bile alamamıştı.⁸⁸

1955'deki Bandung Konferansı ile yükselen Üçüncü Dünya içerisinde önemli bir temsil gücü olan; Cezayir'in anti-sömürgeci kurtuluş mücadelesi ve Mısır'ın anti-emperyalist ulusal bağımsızlık mücadelesi etrafında oluşan pozitif imaj ve Asya-Afrika Halkları Konferanslarında etkili bir blok oluşturan Arap ülkelerinin gündün güne milliyetçi ve burjuva elitlerin güdümünde Üçüncü Dünya ruhuna aykırı bir yöne çark etmelerinin en büyük kurbanlarından birisi elbette Irak'ta yükselen Baas rejimine karşı otonomi mücadelesi veren Kürtler olacaktır. Üçüncü Dünya'nın Asya ve Afrika cephesini domine eden Arap elitlerinin şövenizmi karşısında takatsiz bırakılan Kürtler bu defa yüzlerini Küba merkezli gelişen Latin Amerika mücadelesine döneceklerdi. 1966'da Latin Amerika'nın ilk özgür ülkesi olan Küba'nın başkenti Havana'da gerçekleşen uluslararası konferans, dünyada emperyalizme karşı devrimci savaşını sürdüren tüm halkların temsilcilerini bir araya getirmişti. Böylece Üçüncü Dünya'yı oluşturan Asya ve Afrika'ya Latin Amerika da dahil oluyordu. Nitekim Küba Komünist Partisi'nin resmi yayın organı olan GRANMA'da 2 Temmuz 1966'da yayınlanan "Kürt ulusal hareketi: özerklik için mücadele ya da ölüm!" başlıklı sekiz sayfalık uzun bir makalede Kürtlerin ulusal mücadelesi son derece olumlu bir çerçevede analiz ediliyordu.⁸⁹ CSRK'yi *Asya, Afrika ve Latin Amerika Halkları ile Dayanışma Konferansı* merkez komitesine yazmaya cesaretlendiren de bu makale olmuştu.

1960'ların başında Mısırlı Yahudi devrimci Henri Curiel aracılığıyla Kamuran Bedirxan ile tanışan ve sonrasında Kürtlerin kurtuluş mücadelesine destek olmaktan geri durmayan Gérard Chaliand'ın editörlüğünü yaptığı 1978 tarihli "Kürtler ve Kürdistan" başlıklı kitap, o güne kadar Kürtlerin yirminci yüzyıldaki ulusal kurtuluş mücadeleleri üzerine yayınlanmış en kapsamlı çalışmalardan biriydi.⁹⁰ Kendal Nezan ve Abdurrahman Qasımlo gibi Kürtlerin

86 - Le Bureau Politique du C.S.R.K., 5.

87 - Le Bureau Politique du C.S.R.K., 5-6.

88 - Le Bureau Politique du C.S.R.K., 6.

89 - IS 5546/03/02/07/06

90 - Gérard Chaliand, *Les Kurdes et le Kurdistan: La question nationale kurde au Proche-Orient* (Paris: François

de yazdıkları bölümler Kürtlerin mücadelesini Kürtlerin gözüyle anlatması açısından da son derece önemliydi. Fakat kitabı daha da kıymetli kılan noktalardan birisi de kitaba önsöz yazan islamolog, tarihçi ve sosyolog Maxime Rodinson'du (1915-2004).

Polonya-Rus kökenli bir Yahudi ailesine mensup olan Rodinson'un anne babası 1943'te Auschwitz'de katledilmişlerdi. 1937'de Fransız Komünist Partisi'ne üye olan Rodinson, gençliğinden beri aktif bir militandı. İslam'ı Marksist teorinin araçlarıyla inceleyen Rodinson aynı zamanda Üçüncü Dünya'daki ezilen halkların anti-kolonyalist ve anti-emperyalist kurtuluş mücadelelerinin de destekçisiydi.⁹¹ Nitekim önceki bölümde gördüğümüz üzere kendisi Jean Pierre Viennot'un tez hocası ve aynı zamanda Kürt Devrimi Dayanışma Komitesi'nin de aktif bir üyesiydi.

Bu kolektif kitap için Kürtler üzerine doğrudan herhangi bir çalışması olmamasına rağmen Rodinson'dan bir önsöz yazması istenmişti. Kendisi de bu durumun farkında olduğunu yazdığı önsözün ilk paragrafında açıkça ortaya koyar: "Kendi içinde son derece güçlü kanıtlamalara dayanan bu derleme kitap için böyle bir önsöze neden gerek duyuluyor?" diye soran Rodinson cevabı da hemen akabinde veriyordu: "Belli ki, Kürtlerin ulusal hakları, başka ulusal davaların dünya sol kamuoyundan pek de güçlük çekmeden sağladığı desteği kendiliğinden sağlayamadığı için."⁹²

Rodinson, bu önsözde somut siyasi analizlerden ziyade politik etiğe dair genel ilkeleri ortaya koyar. Kürtlerin parçalanmış coğrafyasındaki egemenlerin ve onların mücadelesini görmezden gelenlerin yaklaşımından bahsederken; "kurtuluş savaşı" anlatısı nedeniyle henüz dünya solunun gözünde "sevimsiz hale gelmemiş ulusçu bir Türkiye" ve "bir bütün olarak hem aynı emperyalistlerin tercihlerinin bir kurbanı hem de onlara karşı mücadelenin başını çeken ulus olarak" görünen Arapların konumunun Kürtleri dünya solunun gözünde görünmez kıldığını belirtir. Belli ki Kürtler bağımsız karar alma taleplerini, "kendileri de benzer hakları talep etmekte olan ve bu nedenle dünya solu tarafından desteklenmekte olan iki ulusa yöneltmek hatasında veya talihsizliğinde" buldukları için "ezilenlerin ezilenleri" konumuna itilmişlerdi. "Ezilenlerin ezileni" Kürtlerin kurtuluş mücadelesinin hem dünya solu hem de içinde yer aldıkları ulus-devletlerdeki egemen ulus üyeleri tarafından "görünmezliği" meselesinde Marks'ın "başka bir halkı ezen bir halk özgür olamaz" sözünü hatırlatan Rodinson, bu cümlelerin ahlaki olmaktan ziyade stratejik bir kasıt taşıdığını belirtir.

Maspero, 1978)'Kürtler ve Kürdistan' kitabı bugüne kadar maalesef Türkçeye çevrilmedi. Fakat Maxime Rodinson'un kitaba yazdığı önsöz, 11. Tez Dergisi'nin 1992 tarihli 12. sayısında Gülnur Savran tarafından çevrildi. Bu yazıda kullanılan pasajlar Savran'ın çevirisi esas alınmıştır. Bkz. Maxime Rodinson, 'Kürtler ve Kürdistan', trans. Gülnur Savran, 11. Tez Dergisi, no. 12 (1992): 9-16.

91 - Maxime Rodinson, Souvenirs d'un Marginal (Paris, France: FAYARD, 2005).

92 - Rodinson, 'Kürtler ve Kürdistan', 9.

Marks'ın; İngiltere'nin İrlanda'yı sömürgeleştirmesinin, "Britanya egemen sınıfına bizzat İngiliz halkını sömürme ve boyunduruk altında tutma olanağını sağladığını" gösterdiğini söyler.⁹³

Sonuç

15 Ocak 1961 tarihinde Avrupa Kürt Talebeleri Cemiyeti adına, Cemiyet Başkanı İsmet Cherif Vanly tarafından Milli Birlik Komitesi Başkanı ve Türkiye'nin dördüncü Cumhurbaşkanı cuntaçı General Cemal Gürsel'e gönderilen dört sayfalık mektupta en dikkat çekici pasaj Hindistan'daki anti sömürgeci kurtuluş mücadelesinin öncülerinden ve bağımsızlık sonrasında Hindistan'ın ilk başbakanı olan Pandit Nehru'nun bir kitabına yapılan atıftı. Vanly'nin dört sayfalık mektup boyunca referans verdiği tek kitap Nehru'nunki olacaktır.⁹⁴ Türkiye'nin 1924-1938 arası dönemdeki Kürt ulusal direnişlerine yönelik tedip ve tenkil politikalarından ve nihayetinde bunların başarısızlığından bahseden Vanly, Pandit Nehru'nun *Dünya Tarihine Bakışlar* (Glimpses of World History)⁹⁵ isimli kitabına değinir. Kitap, Nehru'nun İngilizler tarafından çeşitli yerlerde hapsedildiği otuz ay içinde (1930-1933), o dönemde onlu yaşlarındaki kızı İndira'ya dünya tarihine giriş niteliğinde yazdığı mektuplardan oluşmaktaydı. Nehru, bu mektuplardan birinde Türk yöneticilerin Kürtlerin haklarını ellerinden almasının Kürtleri özgürlük mücadelelerini sürdürmelerinden asla alıkoymayacağını belirtir.⁹⁶

Birinci Dünya'nın "dayanışması", İkinci Dünya'nın Ekim Devrimi'ne yazılmış "eşitlik ufku" ve Üçüncü Dünya'nın sömürgeci prangaları kırarak "ulusal kurtuluş ve özgürlük" vaadi ne yazık ki bu üç dünya arasında "ezilenlerin ezileni" konumuna itilmiş olan Kürtlerin dertlerine deva olacak kadar cesur ve güçlü olmadı. Dayanışma, Üçüncü Dünya mücadeleleri içinde öncelik ve seçicilik gibi hiyerarşilere; eşitlik ufku "devrimi koruma" adına Soğuk Savaş'ın diplomatik ve stratejik ittifak hesaplarına; ulusal kurtuluş ve özgürlüğe dayalı anti-sömürgeci Bandung ruhu ise hızlıca milliyetçi burjuvazilerin ve kapitalist kalkınma tuzaklarının eliyle kendi içine kapanan bir karanlığa gömüldü. Fakat Nehru'nun Kürtlere dair 1930'larda yaptığı belirleme bir kehanet olarak değil, ezilen halkların mücadele yoluyla öğrenmesine dayalı bir ezilen bilgisi olarak kendisini doğruladı. 1960'larda kendilerini Üçüncü Dünya'nın içerisinde konumlandırmak için canhıraş bir çaba gösteren Kürtler, bugün Rojava Devrimi

93 - Rodinson, 'Kürtler ve Kürdistan'.

94 - Bu da Kürtlerin 1960'ların başında Üçüncü Dünya hareketlerine ve liderlerine olan yoğun sempatisinin önemli göstergelerinden biri olarak görülebilir.

95 - Jawaharlal Nehru, *Glimpses of World History* (Haryana: Penguin Books, 2004).

96 - IS 5546/02/01/26

ile bizzat kendileri 21.yy'daki yeni toplumsal hareketlerin gelecek ufkunu ören yeni bir Üçüncü Dünya devrimi vaadinde bulunuyorlar.

Arşivler

Ismet Cherif Vanly Arşivi, Lozan Üniversitesi, Lozan

Silvio van Rooy Arşivi, Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü, Amsterdam

Martin van Bruinessen Arşivi, Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü, Amsterdam

Nureddin Zaza Arşivi (Gilberte Favre), Bern

Kamuran Bedirxan Arşivi, Paris Kürt Enstitüsü, Paris

Fransız Diplomatik Arşivi, Nantes